Molenvest-Kerkplein-Herenthoutseweg, Herentals

Een Archeologienota

Auteur:
N. Dolman (Junior Archeoloog)

Autorisatie:
X. Alma (OE/ERK/Archeoloog/2016/00094)

Colofon

VEC Nota 434

Molenvest-Kerkplein-Herenthoutseweg, Herentals

Vlaams Erfgoed Centrum bvba
Auteurs: N. Dolman & X. Alma

In opdracht van: Vertrouwelijk

Foto's en tekeningen: Vlaams Erfgoed Centrum, tenzij anders vermeld

© Vlaams Erfgoed Centrum bvba, Sint-Michiels, Brugge, juni '18
Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Vlaams Erfgoed Centrum bvba.

Vlaams Erfgoed Centrum bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek

ISSN 2506-7486

Vlaams Erfgoed Centrum
Ten Briele 14 bus 15
8200 Sint-Michiels, Brugge
Tel + 32 (0)16 39 47 96
info@vlaamserfgoedcentrum.be
www.vlaamserfgoedcentrum.be

Inhoud

1 Verslag van resultaten van het bureauonderzoek 5
1.1 Beschrijvend gedeelte 5
1.1.1 Administratieve gegevens 6
1.1.2 Archeologische voorkennis 8
1.1.3 Huidig gebruik 8
1.1.4 Beschrijving van de geplande werken 11
1.1.5 Juridisch kader 19
1.1.6 Doelstelling en vraagstelling 20
1.2 Assessmentrapport 21
1.2.1 Beschrijving van de aardwetenschappelijke waarden 21
1.2.2 Beschrijving van bekende archeologische waarden 27
1.2.3 Beschrijving van de historische situatie, mogelijke verstoringen en bouwhistorische waarden 31
1.2.4 Synthese 44
1.2.5 Potentieel tot kennisvermeerdering, verwachting en conclusie 46
1.2.6 Samenvatting 47
Literatuur 48
Bijlage 1 Plannenlijst 50
Bijlage 2 Fotolijst 51
Bijlage 3 Dagrapporten 51

Tabel 1. Overzicht van de verschillende (pre)historische perioden.

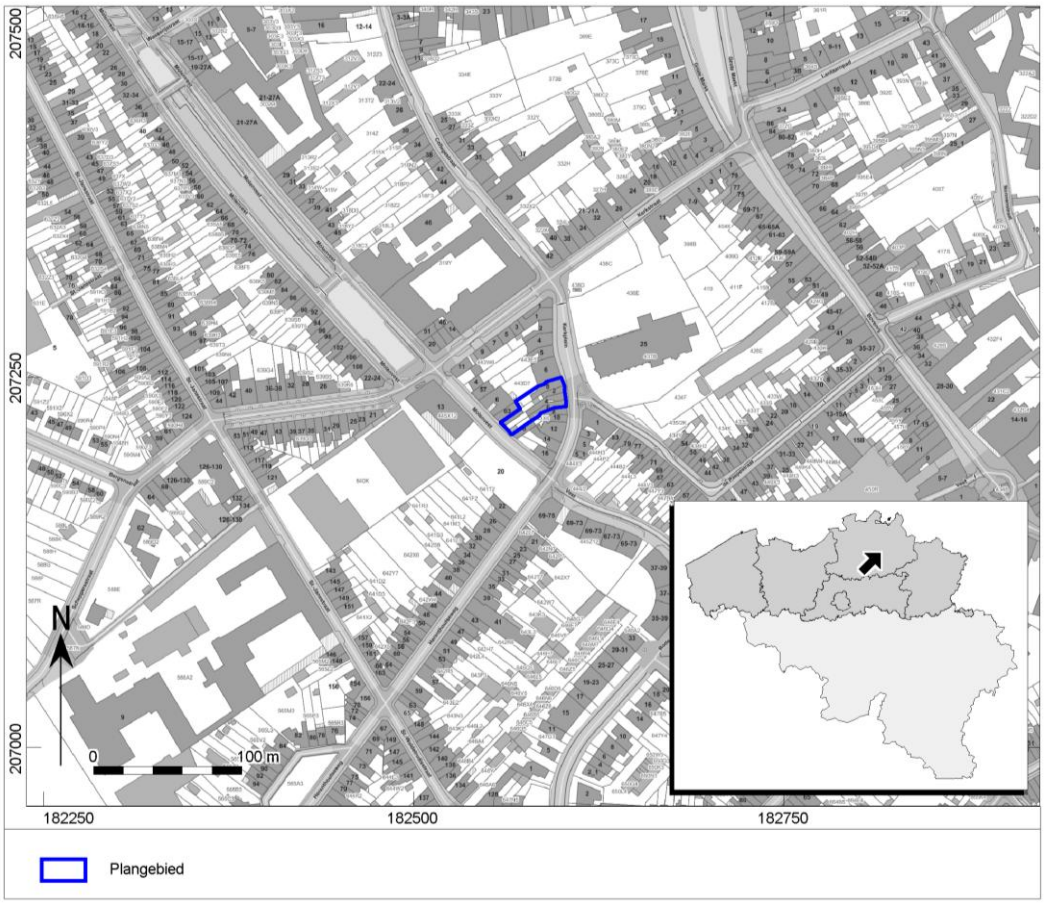
Periode	Tijd in jaren	
Nieuwste tijd:		19e E - heden
Nieuwe tijd:		16e E - 18e E na Chr.
Middeleeuwen:		5e E - 15e E na Chr.
Late Middeleeuwen	13e E - 15e E na Chr.	
Volle Middeleeuwen	10e E - 12e E na Chr.	
Vroege Middeleeuwen C / Karolingische periode	8e E - 9e E na Chr.	
Vroege Middeleeuwen B / Merovingische periode	6e E - 8e E na Chr.	
Vroege Middeleeuwen A / Frankische periode	5e E na Chr.	
Romeinse tijd:		57 voor Chr. - 402 na Chr.
IJzertijd:		800 - 57 voor Chr.
Late IJzertijd	250 - 57 voor Chr.	
Midden-IJzertijd	475/450 - 250 voor Chr.	
Vroege IJzertijd	800 - 475/450 voor Chr.	
Bronstijd:		2100/2000 - 800 voor Chr.
Neolithicum (Jonge Steentijd):		5300 - 2000 voor Chr.
Finaal-Neolithicum	3000 - 2000 voor Chr.	
Laat-Neolithicum	3500 - 3000 voor Chr.	
Midden-Neolithicum	4500 - 3500 voor Chr.	
Vroeg-Neolithicum	5300 - 4800 voor Chr.	
Mesolithicum (Midden-Steentijd):		ca. 9500 - 4000 voor Chr.
Paleolithicum (Oude Steentijd):		tot 10 000 voor Chr.

Bron: Onderzoeksbalans Vlaanderen

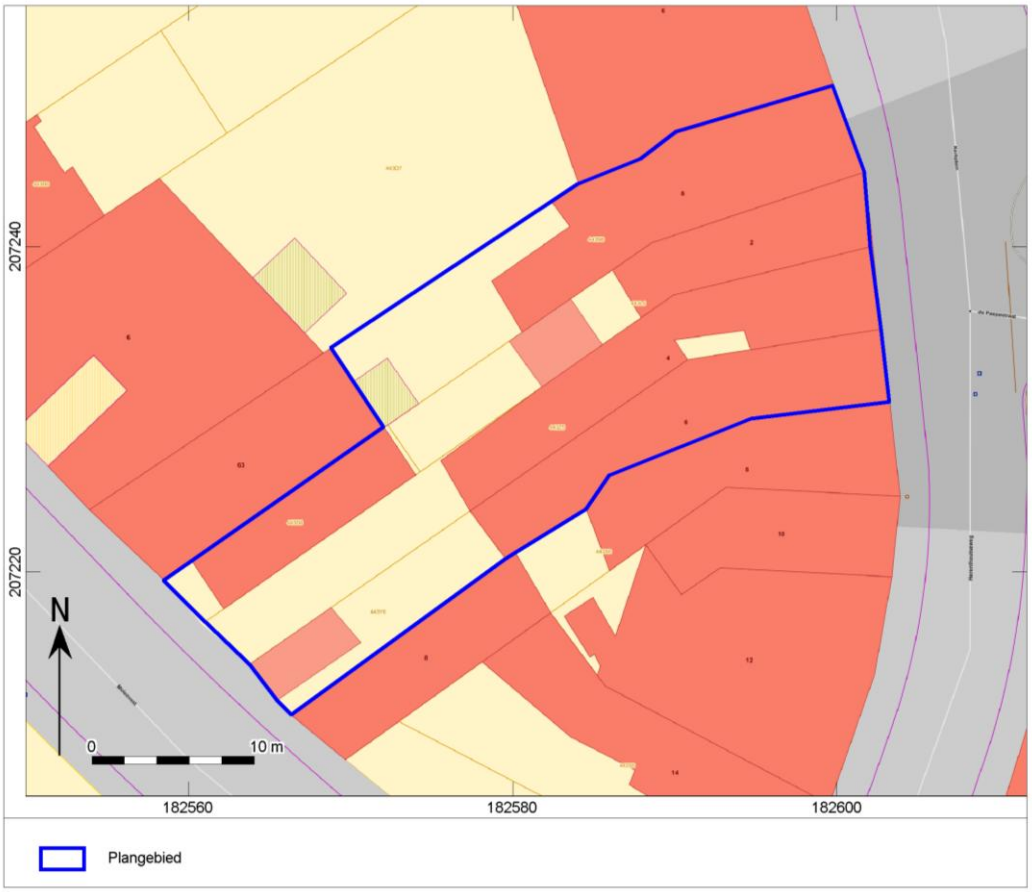
1 Verslag van resultaten van het bureauonderzoek

1.1 Beschrijvend gedeelte

In opdracht heeft het Vlaams Erfgoed Centrum in eind mei en begin juni 2018 een archeologienota opgesteld naar de archeologische waarde van de locatie tussen Molenvest-Kerkplein-Herenthoutseweg, te Herentals (afb. 1 en 2). De archeologienota bestaat uit een bureauonderzoek en is uitgevoerd naar aanleiding van de voorgenomen verkaveling en aanleg van 14 appartementen met tuin en ondergrondse parking/kelder.

Afb. 1. Locatiekaart van het plangebied.

Afb. 2. Aanduiding van het uit te voeren archeologisch onderzoek op het plan van de bestaande toestand op het terrein.

1.1.1 Administratieve gegevens

Uitgevoerde fasen binnen archeologienota:	Bureauonderzoek
Aanleiding:	Verkaveling en bouw woningen
Locatie:	Molenvest-Kerkplein-Herenthoutseweg
Plaats:	HERENTALS
Gemeente:	HERENTALS
Provincie:	ANTWERPEN
Kadastrale gegevens:	1ste afdeling - sectie F - 443N6
	1ste afdeling - sectie F - 443 L5
	1ste afdeling - sectie F - 443D6
	1ste afdeling - sectie F - 443 Z5
	1ste afdeling - sectie F - 443Y6
Diepte bodemverstoring	Ca. 375 cm –mv
Oppervlakte plangebied	Ca. 733 m^2
Oppervlakte bodemingrepen	Ca. 733 m^2
Coördinaten (*bounding box; Lambertcoördinaten*	182.558 / 207.211

(EPSG:31370)	182.603 / 207.249
Projectcode	2018E313 (bureauonderzoek)
VEC-projectcode:	4200462 (bureauonderzoek)
Auteur:	X. Alma (OE/ERK/Archeoloog/2016/00094)
	N. Dolman (Junior Archeoloog)
Autorisatie:[1]	X. Alma (OE/ERK/Archeoloog/2016/00094)
Begindatum onderzoek:	29 mei 2018
Einddatum onderzoek:	15 juni 2018
Beheer en plaats documentatie:	Vlaams Erfgoed Centrum
	Ten Briele 14 bus 15
	8200 Sint-Michiels, Brugge
Relevante thesaurustermen:	stad, cultuurlagen, bureauonderzoek,
	bewoningsgeschiedenis, Middeleeuwen

Het plangebied heeft een totale oppervlakte van ca. 733 m². Dit beslaat in totaal 5 percelen die ieder bebouwd zijn. Volgende kaart geeft een overzicht van de verschillende verstoringen:

Afb. 3. Locatiekaart van het plangebied met locaties van de vermoedelijk verstoorde zones.

[1] Xander Alma is een werknemer bij ADC ArcheoProjecten BV. ADC ArcheoProjecten voert onderzoek in onderaanneming uit voor het Vlaams Erfgoed Centrum.

De diepere verstoringen betreffen de gebouwen met funderingen en mogelijk riolering en/of andere nutsvoorzieningen. Dit beslaat ongeveer een oppervlakte van 498 m². De precieze diepte van deze verstoringen zijn niet bekend. Afgaande op standaard funderingen zou de minimum verstoring tot een diepte van 80 cm gaan. Daarbij is het niet bekend of de gebouwen onderkeldert zijn of niet. Mocht dit het geval zijn, dan zullen er verstoringen aanwezig zijn van minstens 2 à 3 m onder het maaiveld. Omdat dit niet met zekerheid te bevestigen is, wordt er in deze zones vanuit gegaan dat de minimum verstoring tot 80 cm diep gaat.

De meer oppervlakkige verstoring, van ca. 235 m², betreft de verharding van de oprit vanaf de Molenvest enerzijds en van de tuin en koertjes centraal in het plangebied. Ook hiervan zijn geen precieze afmetingen bekend. Er wordt daarom aangenomen dat hier vermoedelijk enkel oppervlakkige verstoringen aanwezig zijn van minder dan 80 cm diep.

1.1.2 Archeologische voorkennis

De archeologische voorkennis over Herentals is zeer beperkt. Voor 2004 kwamen archeologische interventies haast nooit voor, met hier en daar kleinschalige ingrepen naar aanleiding van werfcontroles. Vanaf 2004 vonden op enkele plekken een beperkt archeologisch onderzoek plaats.

Zo werden tijdens de restauratiewerken van de Lakenhal, in de jaren 80 van de 19de eeuw, onder archeologische begeleiding, verschillende (paal)sporen, kuilen, uitbraaksporen en ophogingslagen van voor de bouw van de Lakenhal, als ook funderingen en oude bouwelementen van de Lakenhal zelf gevonden. De paalsporen wijzen mogelijk naar de aanwezigheid van marktkramen en andere bouwsels. De vondsten zijn gedateerd op tweede helft 12de eeuw tot de 15de eeuw.

Naar aanleiding van de restauratie van de Zandpoort werd een beperkt archeologisch onderzoek uitgevoerd, waarbij sporen van voor 1643 en van latere restauratiewerken werden blootgelegd.

Een archeologische werfbegeleiding bracht in de zone van het Spaans Fort oudere uitbraaksporen en bakstenen muurfunderingen uit de 16de eeuw aan het licht. Vervolgens werden er tijdens een noodopgraving na een toevalsvondst, een stuwmuur of beer en een verdedigingstoren in de aarden stadsomwalling gevonden. [2]

Ten slotte werden er in de nabije omgeving van het plangebied reeds enkele vooronderzoeken uitgevoerd met betrekking tot archeologienota's. Deze wezen uit dat het onderzoeksgebied een archeologisch potentieel bezit vanaf de Middeleeuwen. Maar twee van de drie onderzoeken duidden een te zware verstoring voor een kans op enig vervolgonderzoek[3].

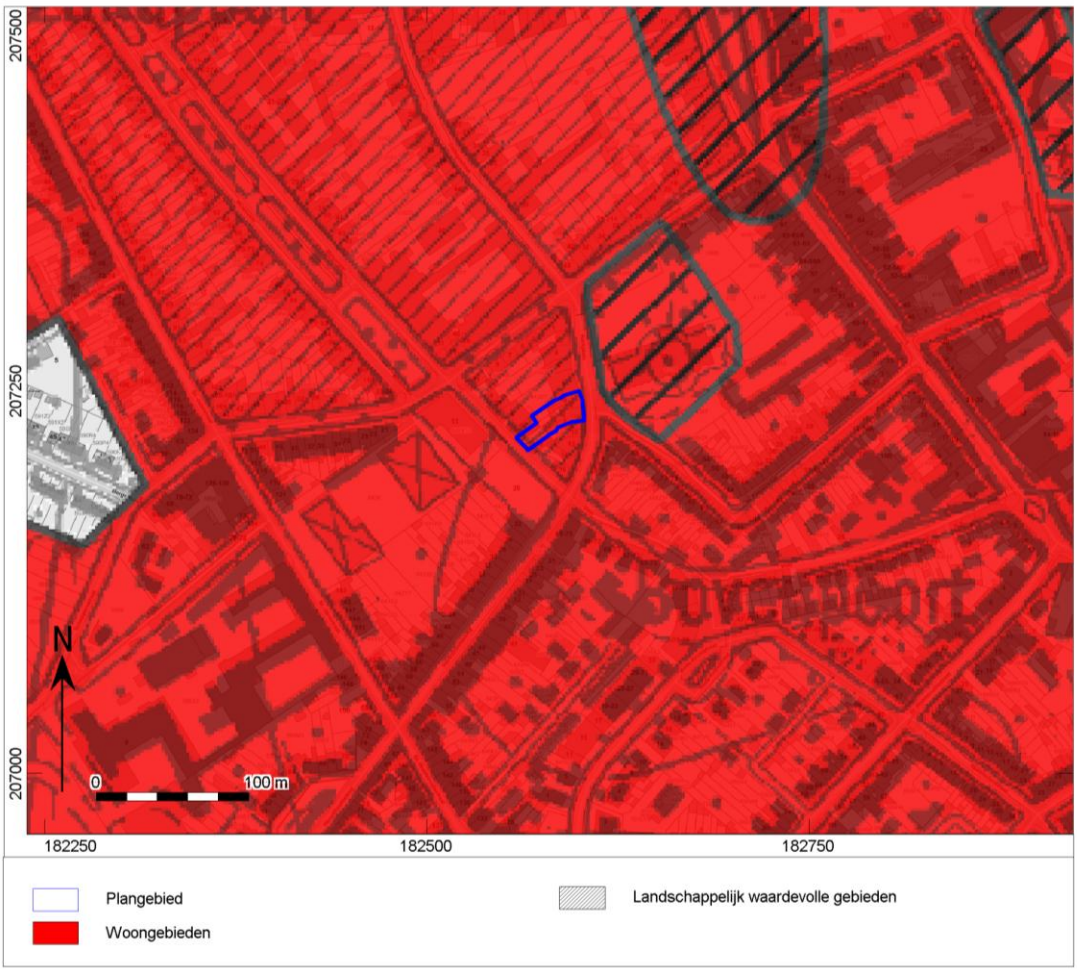
Er werd tot nog toe geen archeologisch onderzoek binnen het plangebied uitgevoerd.

1.1.3 Huidig gebruik

Het plangebied bevindt zich volgens het Gewestplan volledig in woongebied (Afb. 4). Momenteel is het plangebied opgedeeld in vijf percelen die allen bebouwd zijn. Dit betreft in totaal 4 woningen, twee aan de

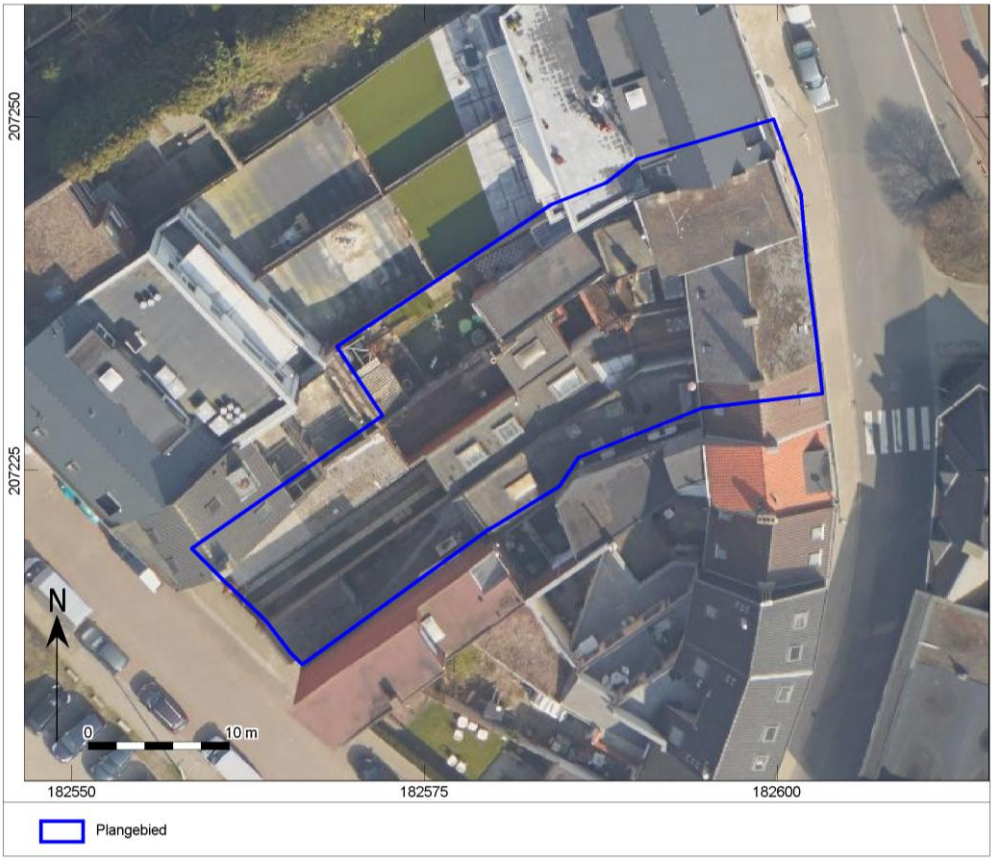
[2] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/140033.
[3] Claesen J. et al, 2017; Pelsmaekers S., 2017; Valentijn P.J.C., 2017.

Herenthoutseweg 2, één aan de Herenthoutseweg 4 en één aan Kerkplein 8. De aangrenzende percelen zijn bebouwd met een gesloten bebouwing tot aan de perceelsgrens met het plangebied (Afb. 5 - 6).[4]

Afb. 4. Het plangebied op het Gewestplan.

[4] Informatie verkregen van de opdrachtgever.

Afb. 5. Het plangebied op de luchtfoto 2013-2015.

Afb. 6. Foto's van de huidige toestand van het plangebied. Bron: Opdrachtgever.

1.1.4 Beschrijving van de geplande werken

Aard ingreep:	Verkaveling, bouw woningen
Wijze fundering:	Betonplaten
Onderkeldering:	Ja, over het gehele plangebied
Diepte bodemverstoring:	Ca. 375 cm -mv
Oppervlakte bodemverstoring:	Ca. 733 m^2
Toekomstige ligging boven- en ondergrondse infrastructuur:	Ca. 3,75 m –mv en 13,59 m +mv

Verkaveling
De vijf percelen in de huidige toestand zullen worden samengevoegd tot één groot perceel. Hierop worden vervolgens 14 appartementen gebouwd.

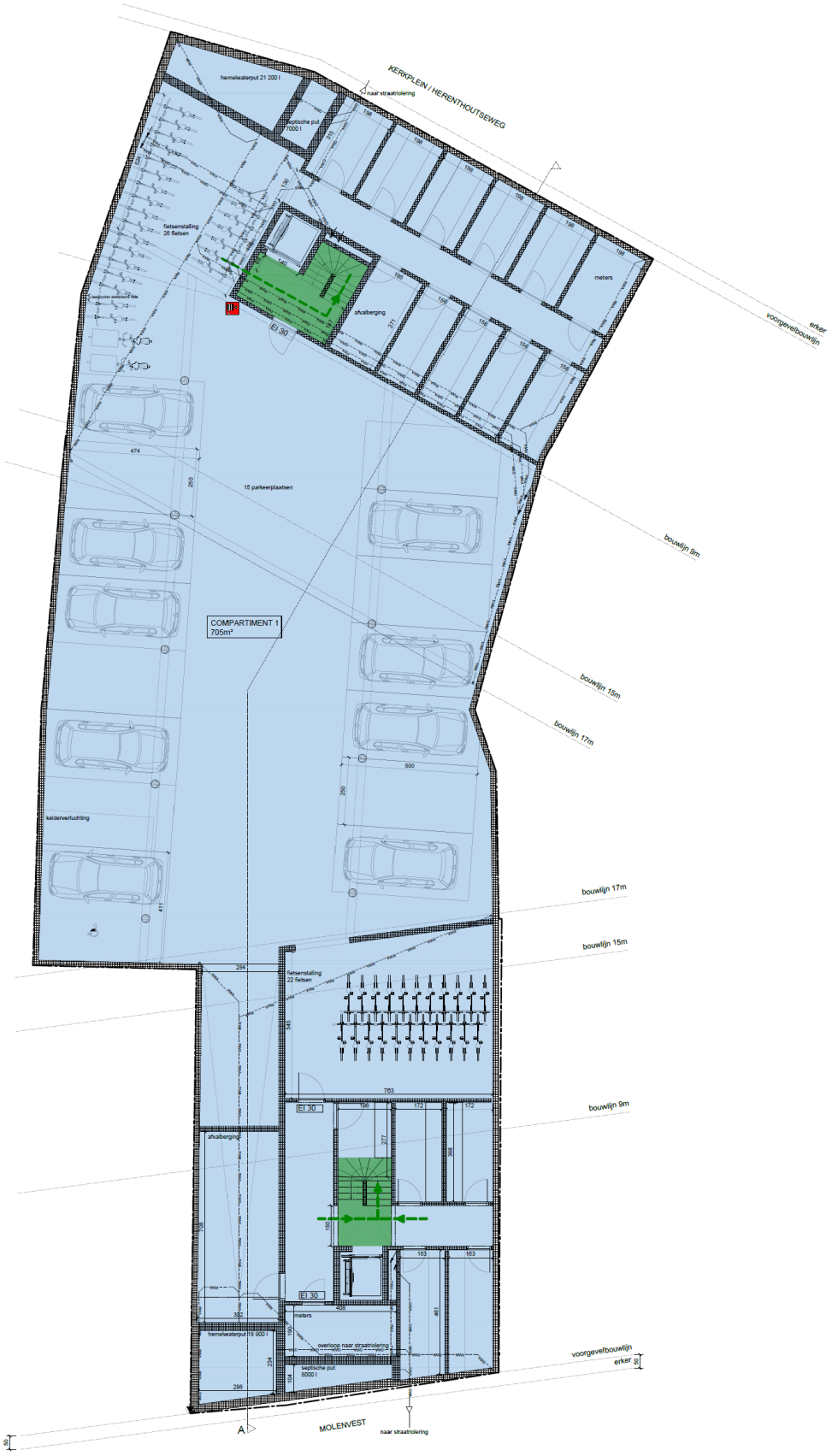
Sloopwerken
Alle bestaande gebouwen worden voorafgaand aan de geplande werkzaamheden gesloopt. Dit betreft kerkplein 8, een woning van 2 bouwlagen met plat dak en achteraan een uitbouw van één bouwlaag met plat dak; Herenthoutseweg 2, twee woningen van 1 bouwlaag met zadeldak met achteraan verschillende aanbouwen en twee garageboxen met inrit via de Molenvest; Herenthoutseweg 4, een woning van 1 bouwlaag met zadeldak en achteraan een langgerekte aanbouw en garagebox met inrit via de Molenvest.

Bouw nieuwbouwappartementen
Aan de kant van de Herenthoutseweg/Kerkplein zullen 9 appartementen aangelegd worden. Centraal bevindt zich een gemeenschappelijke inkom met trap en lift die alle verdiepingen kan bereiken. Aan de kant van de Molenvest zullen 5 appartementen ondergebracht worden. Ook hier bevindt zich centraal een gemeenschappelijke inkom met trap en lift die alle verdiepingen kan bereiken. In totaal worden er dus 14 nieuwbouwappartementen aangelegd, verspreid over de gelijkvloers en 3 verdiepingen. De appartementen variëren in oppervlakte tussen 49 m² en 131 m². ieder compartiment is standaard uitgerust met één of meerdere slaapkamer(s), een badkamer, een toilet, een keuken en een woonkamer. Grotere compartimenten hebben ook een bergingsruimte en vestiaire (Afb. 7 – 11).

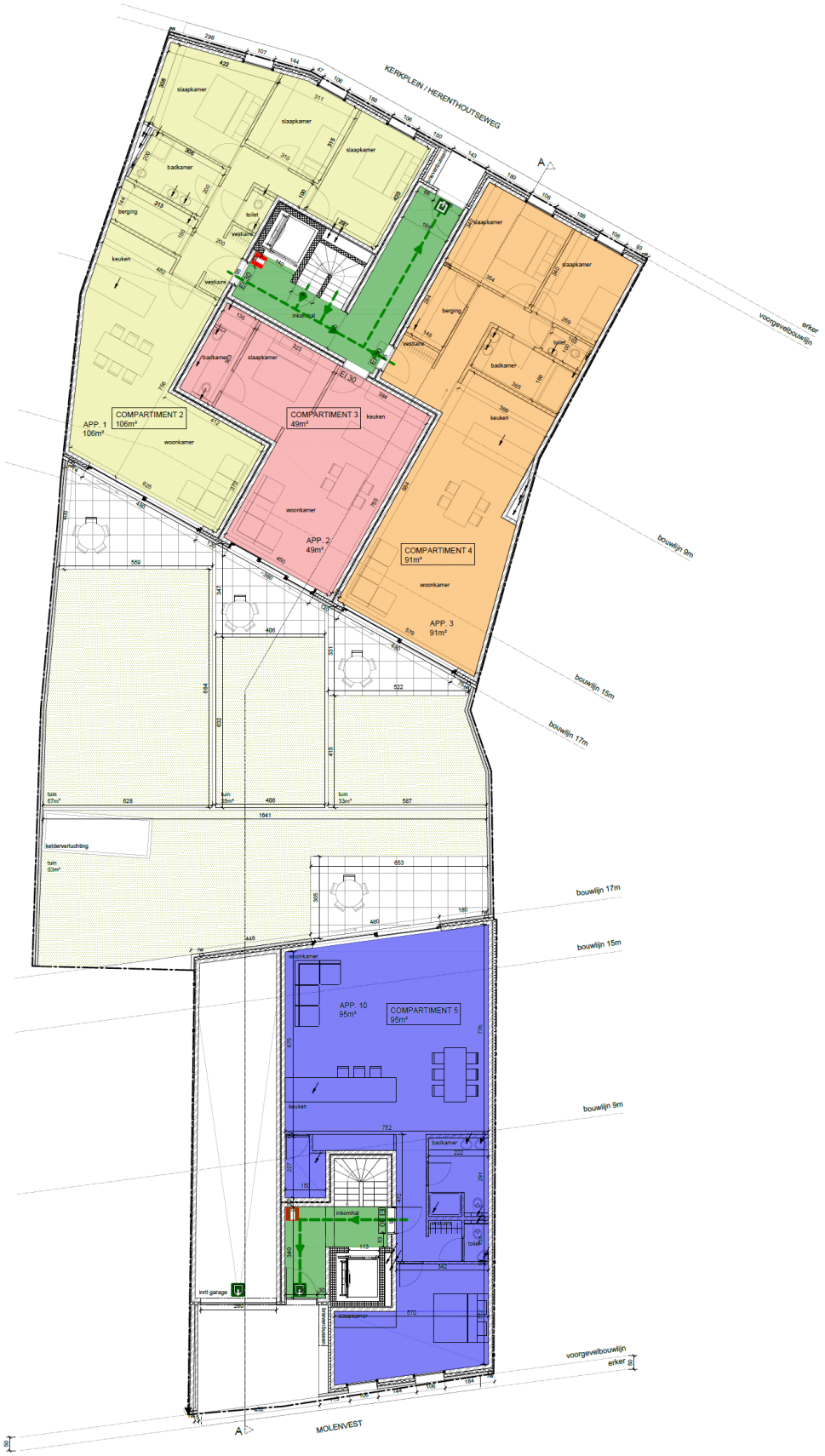
Het volledige perceel van 733 m² wordt voorzien van een ondergrondse kelder en parking. Inclusief funderingen en nutsvoorzieningen betreft dit de gehele bodemingreep, die in totaal zo'n 335 à 375 cm diep gaat. Vanaf het maaiveld betreffen de eerste bodemingrepen de funderingen en nutsvoorzieningen van de gelijkvloersbebouwing. Dit houdt vloerafwerking, chape plus vloerverwarming, welfsels en bepleistering van in totaal 35 cm dik in. Daaronder volgt een lege ruimte van ca. 260 cm hoog, die wordt ingevuld als berging en/of parking. Ten slotte rust het gehele complex op een betonplaat van ca. 40 à 80 cm dik. Onder de steunmuren wordt een dikkere fundering aangelegd van ca. 80 cm (Afb. 12 – 13)

Riolering
De aanleg van de riolering en andere nutsvoorzieningen valt volledig binnen het gabarit van bovenstaande geplande werkzaamheden.

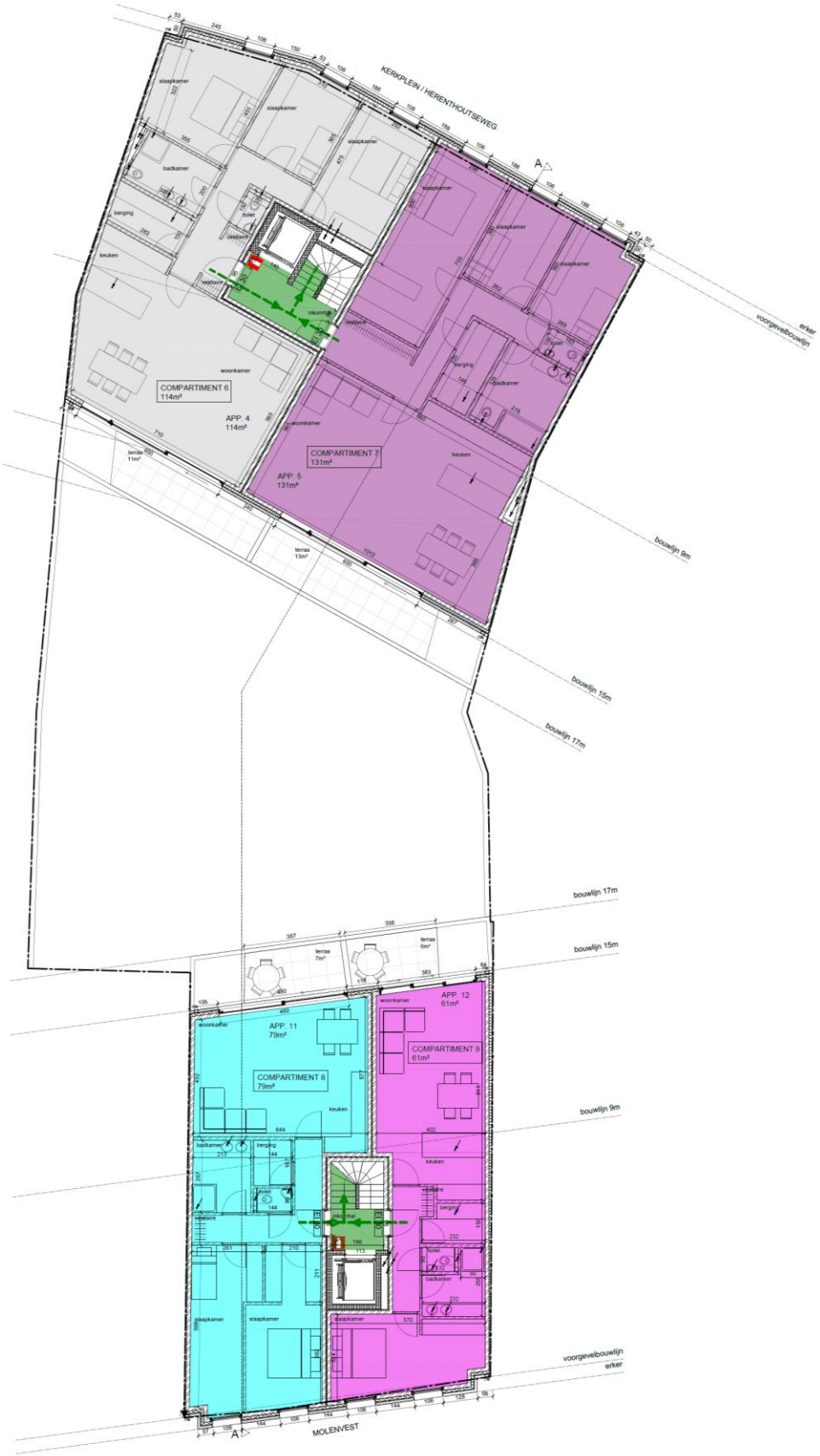
De consequentie van de voorgenomen ingreep kan zijn dat eventuele aanwezige waardevolle archeologische resten in de ondergrond worden aangetast.

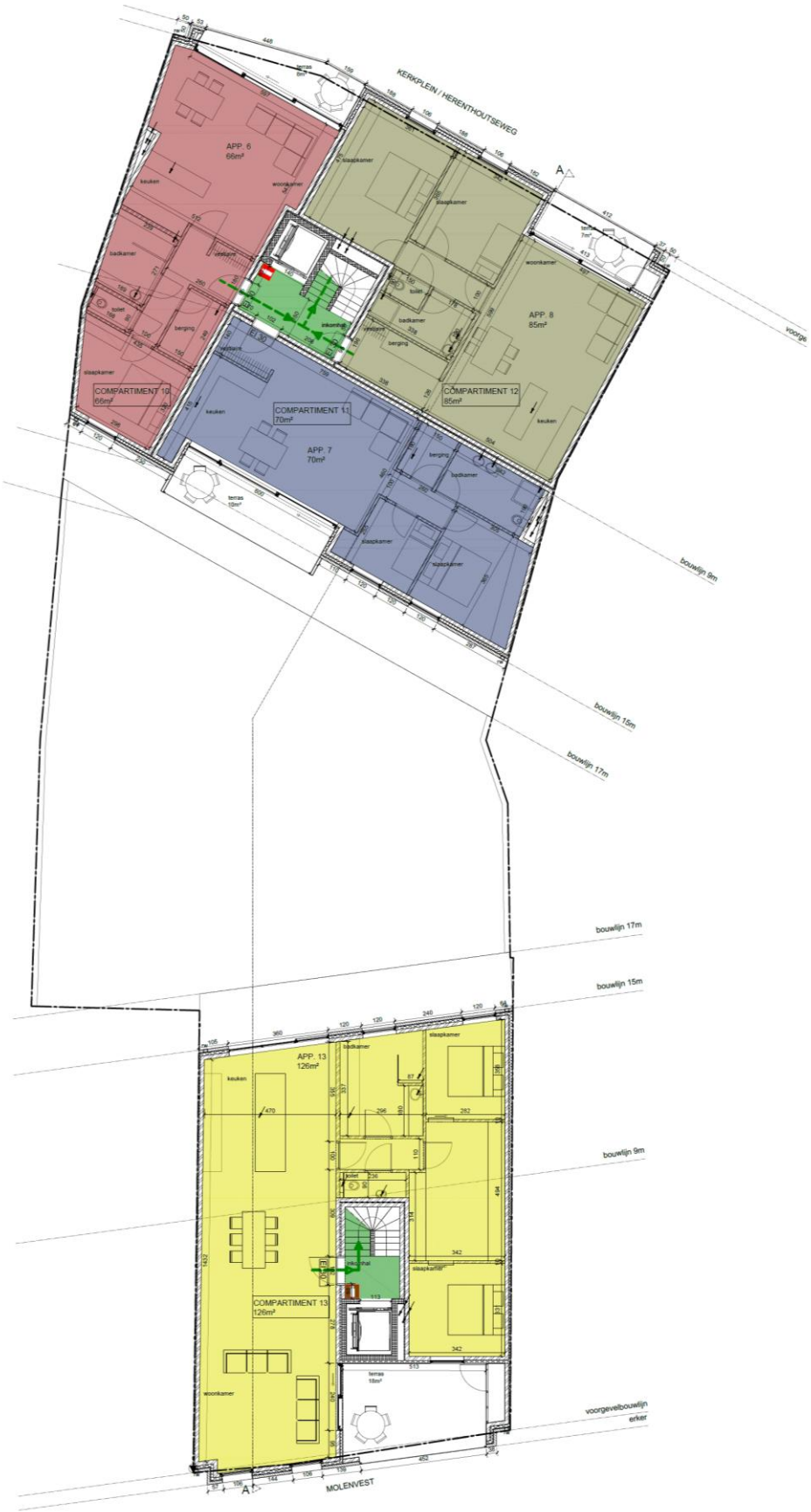
Afb. 7. Grondplan kelder. Bron: Opdrachtgever.

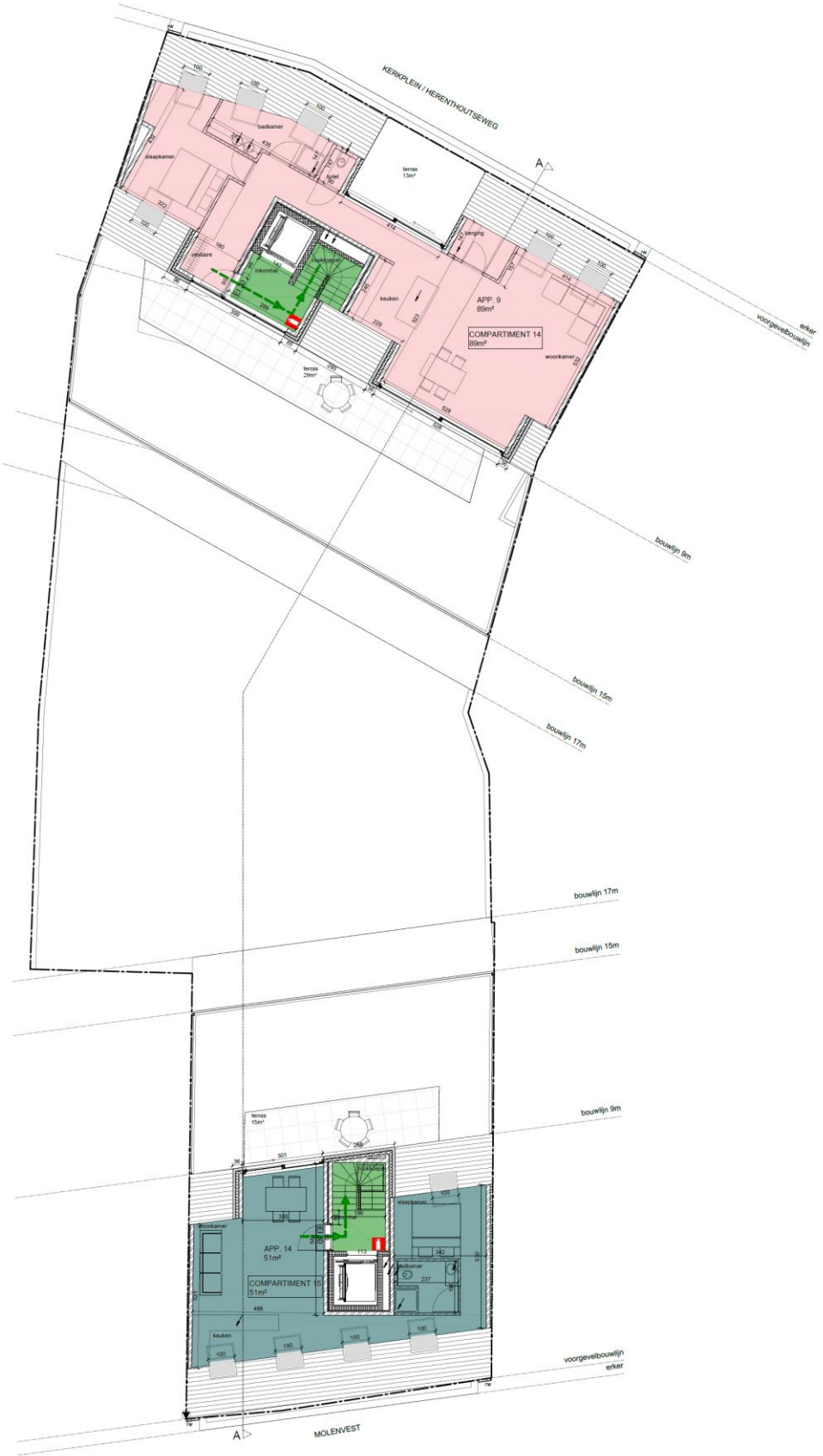
Afb. 8. Grondplan gelijkvloers. Bron: Opdrachtgever.

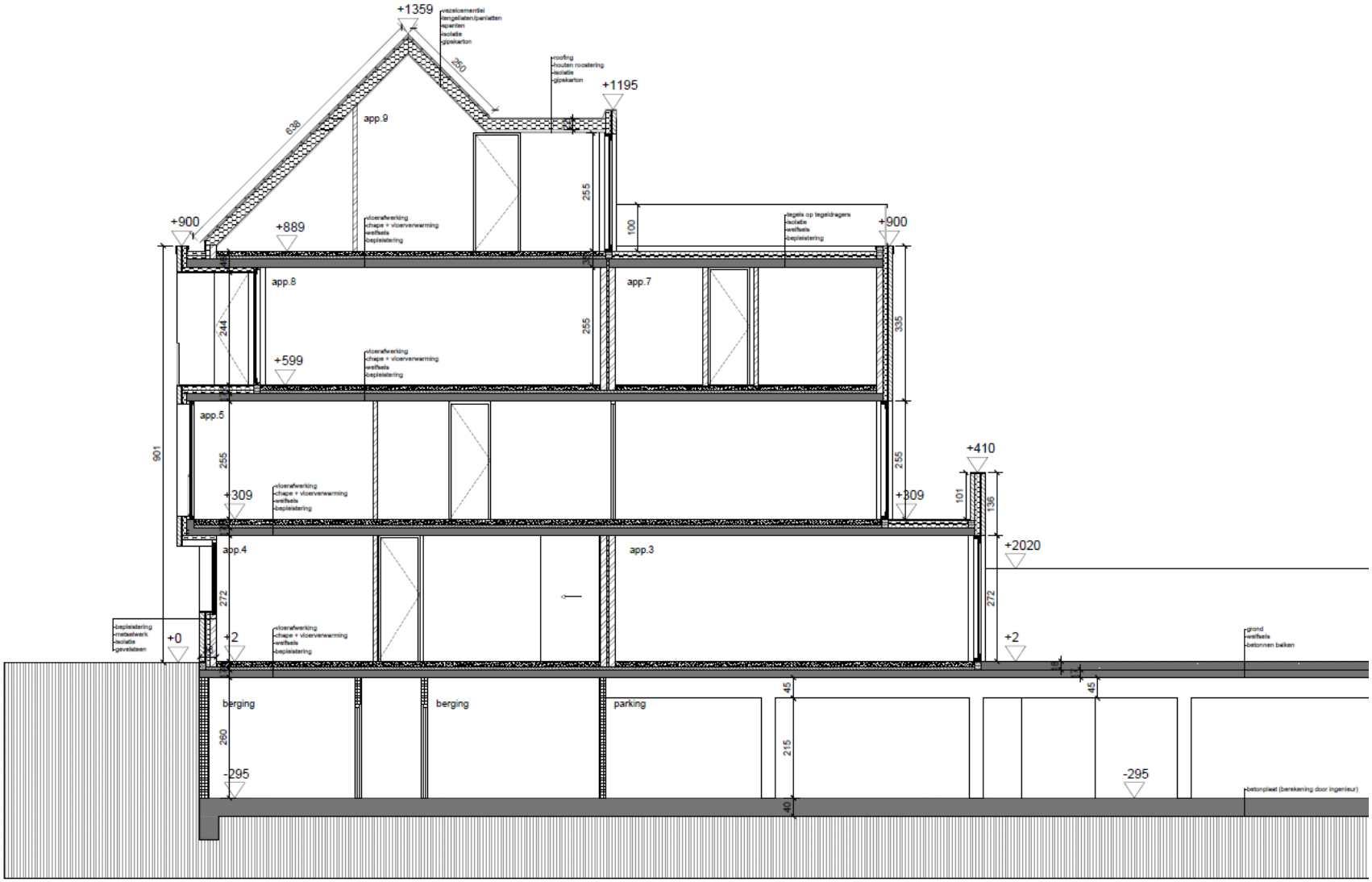
Afb. 9. Grondplan 1ste verdieping. Bron: Opdrachtgever.

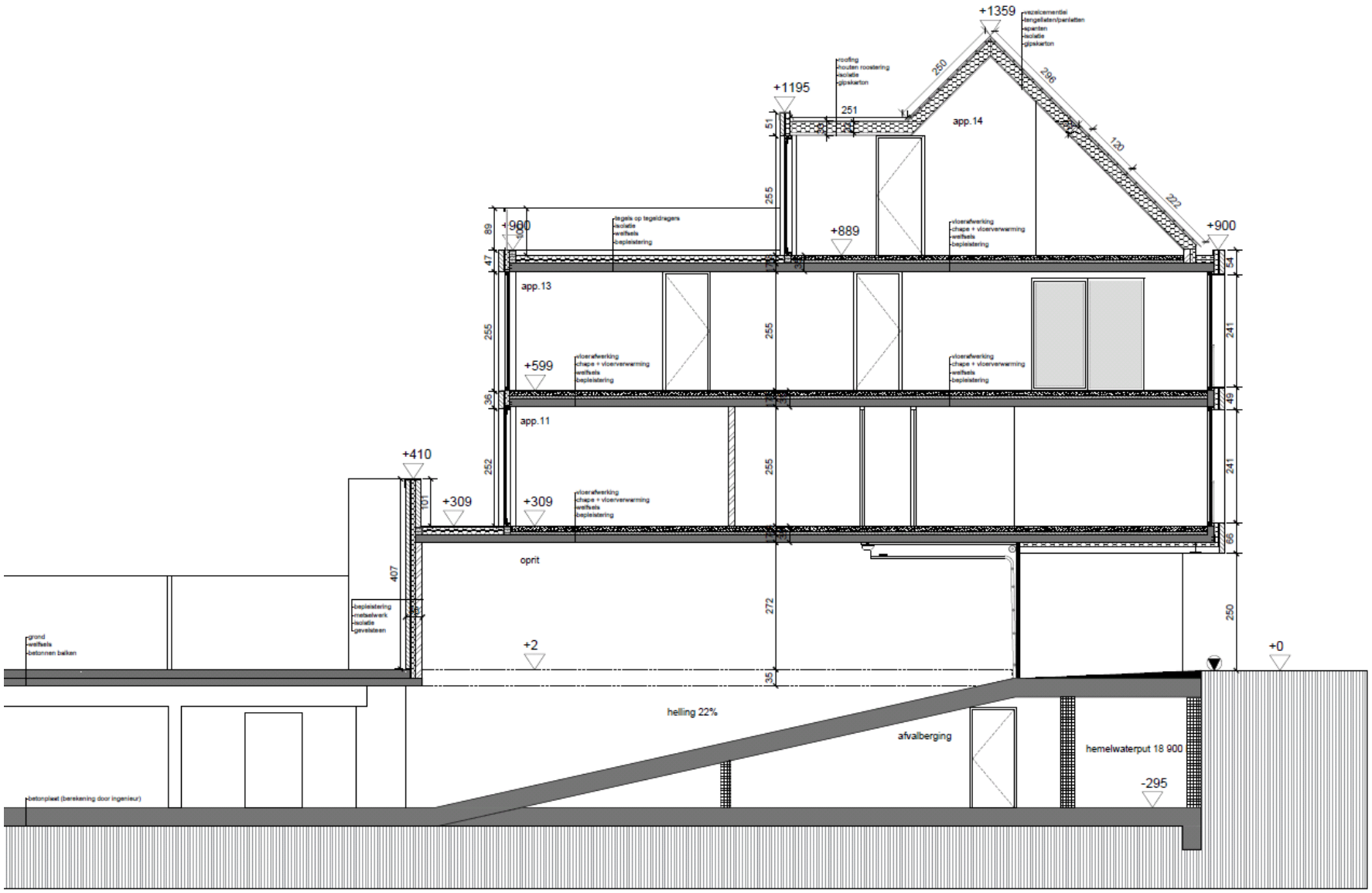
Afb. 10. Grondplan 2de verdieping. Bron: Opdrachtgever.

Afb. 11. Grondplan 3de verdieping. Bron: Opdrachtgever.

Afb. 12. Dwarsdoorsnede van de geplande werkzaamheden, Deel 1, kant van de Molenvest. Bron: Opdrachtgever.

Afb. 13. Dwarsdoorsnede van de geplande werkzaamheden, Deel 2, kant van de Herenthoutseweg/Kerkplein. Bron: Opdrachtgever.

1.1.5 Juridisch kader

Artikel 5.4.2. (07/07/2017 -)

Voorafgaand aan het verkrijgen van een omgevingsvergunning voor het verkavelen van gronden moet een archeologienota als vermeld in artikel 5.4.8 en artikel 5.4.12 opgesteld en bekrachtigd worden in volgende situaties:
1° aanvragen met betrekking tot percelen die gelegen zijn in een voorlopig of definitief beschermde archeologische site;
2° aanvragen waarbij de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 300 m² of meer bedraagt en waarbij de betrokken kadastrale percelen geheel of gedeeltelijk gelegen zijn in archeologische zones, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones;
3° aanvragen waarbij de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de betrokken kadastrale percelen helemaal buiten de archeologische zones, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones, liggen.

Voor de toepassing van het eerste lid, 2° en 3°, op terreinen zonder kadastraal nummer geldt de totale oppervlakte van de werf van de te vergunnen verkaveling.

Voor de toepassing van het eerste lid, 2° en 3°, dient enkel rekening gehouden te worden met de terreinen waarop werken uitgevoerd worden met het oog op het bouwrijp maken van de verkaveling en met de oppervlakte van de kavels die verkocht en verhuurd zullen worden voor meer dan negen jaar, waarop een recht van erfpacht of opstal gevestigd zal worden of waarvoor een van die overdrachtsvormen aangeboden zal worden, zulks met het oog op woningbouw of de oprichting van constructies.

De aanvrager van een omgevingsvergunning voor het verkavelen van gronden wordt van die verplichting vrijgesteld indien de aanvraag betrekking heeft op een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt, zoals vastgesteld door de Vlaamse Regering.

Bij de aanvraag voor het bijstellen van een omgevingsvergunning voor het verkavelen van gronden overeenkomstig artikel 85 en 86 van het decreet van 25 april 2014 betreffende de omgevingsvergunning moet geen bekrachtigde archeologienota worden toegevoegd, voor zover dit niet gepaard gaat met bijkomende ingrepen in de bodem.

De aanvrager van een omgevingsvergunning voor het verkavelen van gronden kan een reeds bekrachtigde archeologienota indienen, als de aanvraag betrekking heeft op dezelfde percelen en als de ingreep in de bodem van de te vergunnen werken overeenkomt met de ingreep in de bodem van de werken omschreven in de bekrachtigde archeologienota. Als er in de archeologienota een archeologische opgraving werd opgelegd, moet deze zijn uitgevoerd en moet hierover een archeologierapport aan het agentschap zijn bezorgd. In het geval dat er gebruik is gemaakt van onderafdeling 7 van deze afdeling moet de bekrachtigde nota zijn uitgevoerd. Als er in de nota een archeologische opgraving wordt opgelegd, moet daarover een archeologierapport aan het agentschap zijn bezorgd.

De archeologienota werd vervaardigd naar aanleiding van een aanvraag voor een verkavelingsvergunning. Op basis van de ligging van het plangebied geheel in een vastgestelde archeologische zone, geldt een verplichting voor het opstellen van een archeologienota bij een gezamenlijke perceeloppervlak groter of gelijk aan 300 m^2. Aangezien de percelen in het te ontwikkelen gebied in totaal een oppervlakte van 733 m^2

beslaan, en daarmee de maximale onderzoeksgrenzen worden overschreden, dient de initiatiefnemer een bekrachtigde archeologienota te laten opmaken.[5]

Het vaststellen van de archeologische waarde van een plangebied dient te gebeuren op grond van de Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetector (versie 2.0). Het doel van de Code is om als een minimale standaard te dienen voor de kwaliteit van archeologisch onderzoek en het gebruik van metaaldetectoren in Vlaanderen.[6]

De eventuele vondsten en bijhorende documentatie die tijdens het archeologisch onderzoek worden verzameld, zullen voorlopig worden bewaard bij Vlaams Erfgoed Centrum bvba. Na afronding van het totale onderzoek zullen de vondsten en data worden overgedragen.

1.1.6 Doelstelling en vraagstelling

Voor het bureauonderzoek zijn de volgende onderzoeksvragen opgesteld:
- *Zijn mogelijk archeologische waarden in het plangebied aanwezig, en zo ja, wat is de specifieke archeologische verwachting?*
- *Worden mogelijk archeologische resten bedreigd door de geplande werkzaamheden?*
- *Is het plangebied voldoende onderzocht en zo nee, welke vorm van nader archeologisch onderzoek kan worden geadviseerd?*

Het bureauonderzoek vormt binnen de archeologienota de eerste stap in het vaststellen van de archeologische waarde van het gebied. Het doel van het bureauonderzoek is het aan de hand van schriftelijke bronnen verwerven van informatie over bekende en/of verwachte archeologische waarden in het plangebied, om daarmee te komen tot een gespecificeerde archeologische verwachting. Daarbij worden onder andere de Centrale Archeologische Inventaris (CAI), relevante historische kaarten en informatiebronnen omtrent de ondergrond gebruikt.

De beschrijving van de historische, archeologische en aardwetenschappelijke informatie is gebaseerd op het volgende bronmateriaal:

Aardkundige gegevens:
- ✓ Tertiaire kaart
- ✓ Quartairgeologische kaart 1:50.000
- ✓ Geomorfologische kaart
- ✓ Bodemkaart 1:50.000
- ✓ Bodemgebruikskaart
- Bodembedekkingskaart
- ✓ Erosiekaart
- Hoogteverloopkaarten
- ✓ Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen

Archeologische gegevens:
- Centrale Archeologische Inventaris (CAI)

[5] https://geo.onroerenderfgoed.be
[6] Agentschap Onroerend Erfgoed, 2016

Historische gegevens:

- ✓ Kadasterplan
- ✓ Ferraris kaarten uit 1771-1778
- ✓ Atlas der buurtwegen 1840-1850
- ✓ Vandermaelenkaart 1846-1854
- ✓ Topografische kaart
- ✓ Luchtfoto's 1979-2012

Externe partijen:

- Literatuur
- Nutsmaatschappijen
- Huidige gebruikers

De Fricxkaart is niet geraadpleegd omdat deze weinig meerwaarde biedt voor het bureauonderzoek. Daarnaast werden de Masse kaart, de Villaretkaart, de Poppkaarten, de topografisch militaire kaart, de orthofoto's en de archeologische luchtfoto's niet geraadpleegd omdat ze niet beschikbaar of van nut waren voor het projectgebied. Tot slot werden de Vlaamse Landmaatschappij, Onroerend Erfgoed, regio-experts, Corine Landcover, het stadsbestuur, amateurarcheologen en heemkundekringen, iconografische bronnen en de toponymie eveneens niet geraadpleegd omdat ondermeer dankzij informatie van de huidige gebruiker van het projectgebied voldoende gegevens vergaard kon worden om het bureauonderzoek tot een goed einde te brengen.

1.2 Assessmentrapport

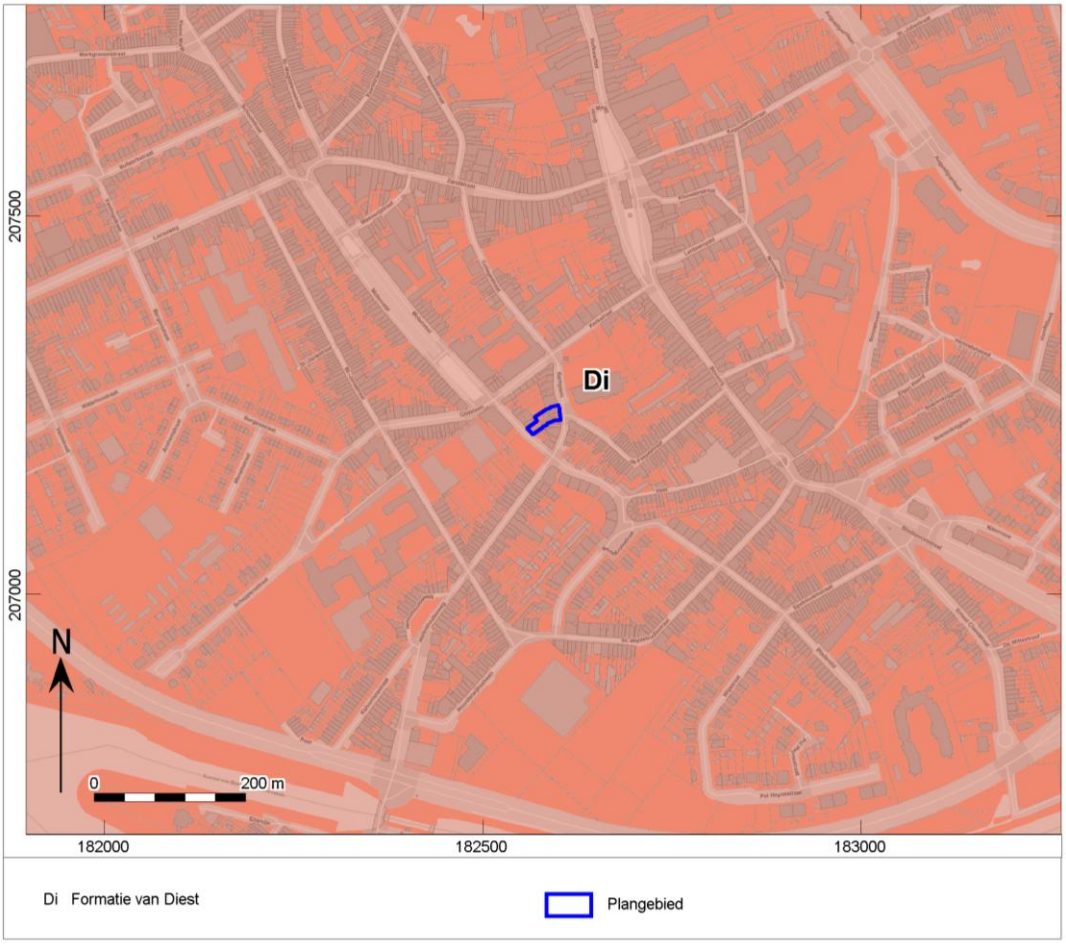
1.2.1 Beschrijving van de aardwetenschappelijke waarden

Het onderzoeksgebied kenmerkt zich aardwetenschappelijk als volgt:

Bron	Informatie
Tertiaire kaart[7]	Formatie van Heers of Formatie van Diest
Quartairgeologische kaart 1:50.000 (afb. X)[8]	Profieltype 1: Eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen; zand tot zandleem in het noordelijke en het centrale gedeelte van Vlaanderen; silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen (**E***LPw*) en/of Hellingsafzettingen van het Quartair (**H***Q*)
Geomorfologie[9]	Noorderkempen
Bodemkaart 1:50.000 [10]	OB Bebouwde zones
Hoogtekaart[11]	Ca. 18,4 TAW
Bodemerosie[12]	Zeer weinig erosiegevoelig
Bodemgebruikskaart[13]	Bebouwing
Bodembedekkingskaart[14]	Bebouwd

[7] http://www.geopunt.be/kaart.
[8] http://www.geopunt.be/kaart.
[9] http://www.geopunt.be/kaart.
[10] http://www.geopunt.be/kaart.
[11] http://www.geopunt.be/kaart.
[12] http://www.geopunt.be/kaart.
[13] http://www.geopunt.be/kaart.

Volgens de Tertiairgeologische kaart in Geopunt[15] wordt het plangebied omvat door de Formatie van heers. Deze bodemopbouw bestaat kenmerkend uit mergel en grof zand, rijk aan kalk. Deze tertiaire laag is afgezet in het Paleoceen, zo'n 56 tot 66 miljoen jaar geleden.[16] Maar volgens de algemene tertiairgeologische kaart is het plangebied gelegen in de Formatie van Diest (Afb. 14). Dit bestaat kenmerkend uit grind, keien en/of fijn zand met ijzerzandsteen, en werd gevormd tijdens het Mioceen, zo'n 5 tot 23 miljoen jaar geleden.[17]

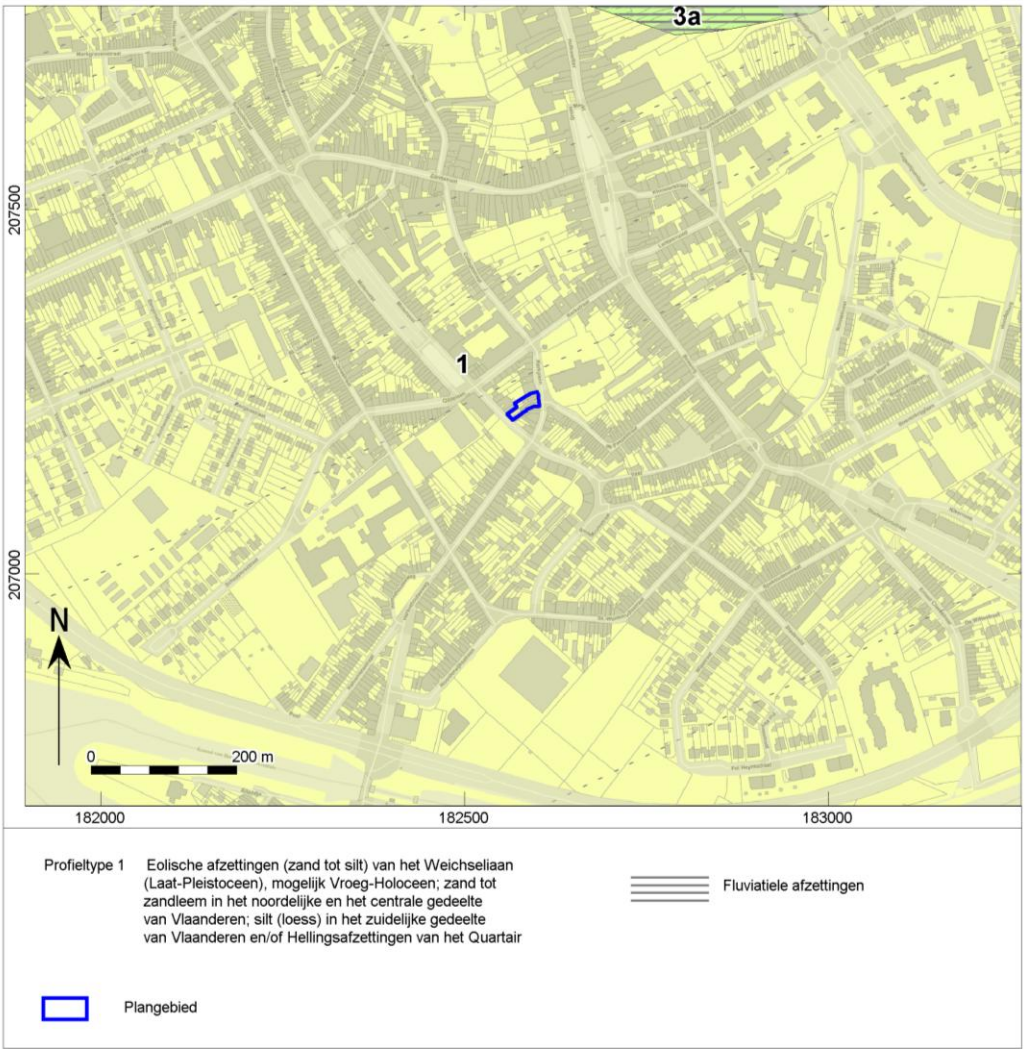
Afb. 14. Locatiekaart van het plangebied op de Tertiairgeologische kaart.

De Quartairgeologische kaart (Afb. 15) geeft aan dat het plangebied gelegen is in profieltype 1. Algemeen bestaat dit type uit eolische afzettingen van het Weichseliaan (11,7 – 116 Ka), mogelijk vroeg-Holoceen (11,7 – 0 ka) en/of hellingsafzettingen van het Quartair (0 – 2,58 Ma). De eoloische afzettingen bestaan in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen uit zand tot zandleem en in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen uit silt. De hellingsafzettingen zijn gebonden aan lokale variabelen.

[14] http://www.geopunt.be/kaart.
[15] http://www.geopunt.be.
[16] Schiltz M. et al., 1993.
[17] Schiltz M. et al., 1993.

Specifiek voor het plangebied wordt door de Quartairgeologische profieltypekaart aangegeven dat dit gebied omvat wordt door de formatie van Singraven, gevormd in het Holoceen (11,7 – 0 ka) Dit is een eenheid bestaande uit klei, venig en siltig fijn en soms grof zand. Op lokaal niveau kunnen er pure veenlagen voorkomen. Deze afzettingen zijn het resultaat van (sub)recente alluviatie in het bekken van de Grote en de Kleine Nete en het Groot Schijn. In het geval van het onderzoeksgebied is dit met betrekking tot de Kleine Nete, die zo'n 1200 m van het plangebied gelegen is. De dikte van deze fluviatiele afzettingen bedraagt in totaal 1 à 2 m.

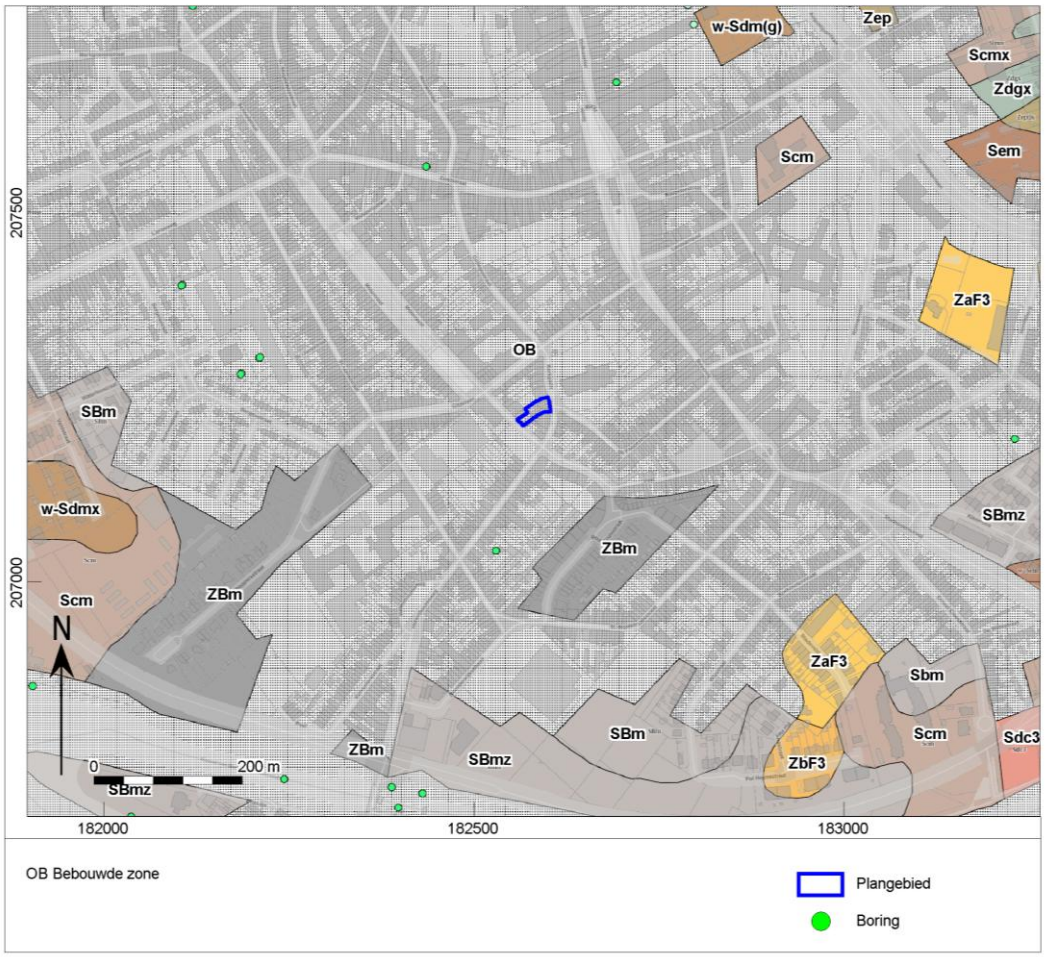
Het Holoceen is kenmerkend een warmere periode met zeespiegelstijging tot gevolg. Vervolgens werden de rivieren in een relatief stabiele positie gedwongen met afzettingen van organisch rijke fluviatiele zanden, lemen en kleien. Daar waar het moeilijk ontwaterd werd, werd en wordt er nog steeds frequent veen gevormd, desondanks dat de mens de natuurlijke ontwikkeling van de rivieren steeds sterker beperkt.[18]

Afb. 15. Locatiekaart van het plangebied op de Quartairgeologische kaart.

[18] Goolaerts S & Beerten K., 2006.

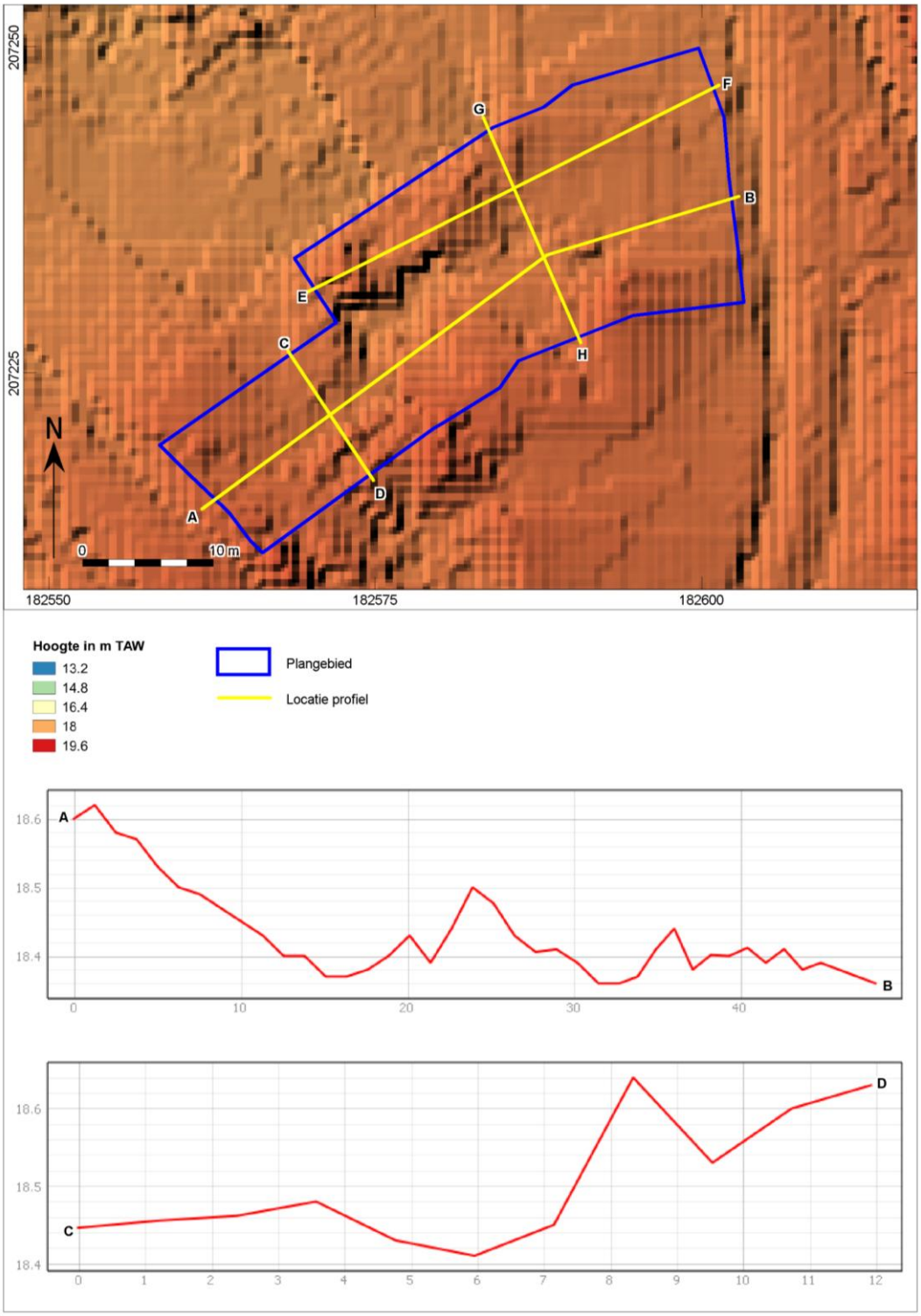
Op de bodemkaart (Afb. 16) situeert het plangebied zich volledig in OB-bodem. Dit is een type bodem waar er wordt vanuit gegaan dat de mens reeds de natuurlijke bodemopbouw verstoord of vernietigd heeft. In de realiteit gaat het hier om niet gekarteerde zones omwille van de aanwezige bebouwing. Mogelijkerwijs bevindt zich hier eigenlijk een ZBm bodem, zoals richting het westen aanwezig is. Dit is een zeer droge tot droge zandbodem met een dikke antropogene A horizont en een Podzol of een verbrokkeld textuur B. Dit type bodem wordt overwegend als akkerland gebruikt en soms bebost met naaldhout of loofhout.

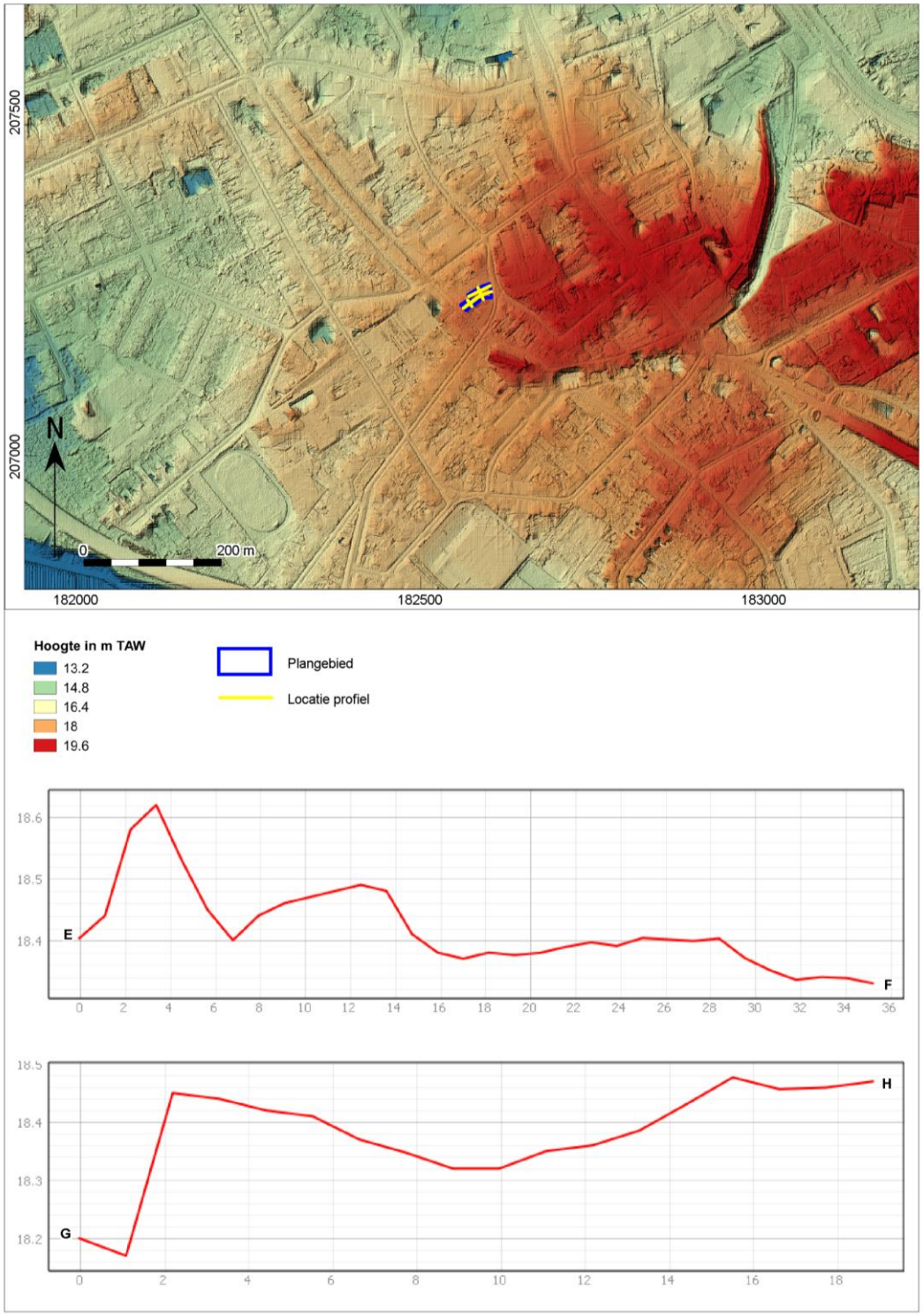
Afb. 16. Het plangebied op de bodemkaart.

Op het DTM bevindt het plangebied zich op een hoogte van ca. 18, 4 TAW. In vergelijking met de aangrenzende percelen en wegen, ligt het plangebied ongeveer 0,2 m lager (Afb. 17).

Als er gekeken wordt naar de wijdere omgeving van het plangebied, wordt duidelijk dat het plangebied op een hoger gelegen niveau in het landschap gelegen is. Deze verhoging is waarschijnlijk ontwikkeld in samenhang met de bewoningsgeschiedenis van Herentals. de verhoging ligt dan ook voor een stuk binnen de stadsomwalling, waarvan het zuidoostelijk deel sterk afsteekt in het reliëf. Richting het noorden en westen loopt het oppervlakte gestaag af. De uiterste hoogteverschillen bedragen ongeveer 6,4 m, waarvan de diepst mogelijke depressies voornamelijk artificieel aangelegde vijvers of het Albertkanaal betreffen (Afb. 18).

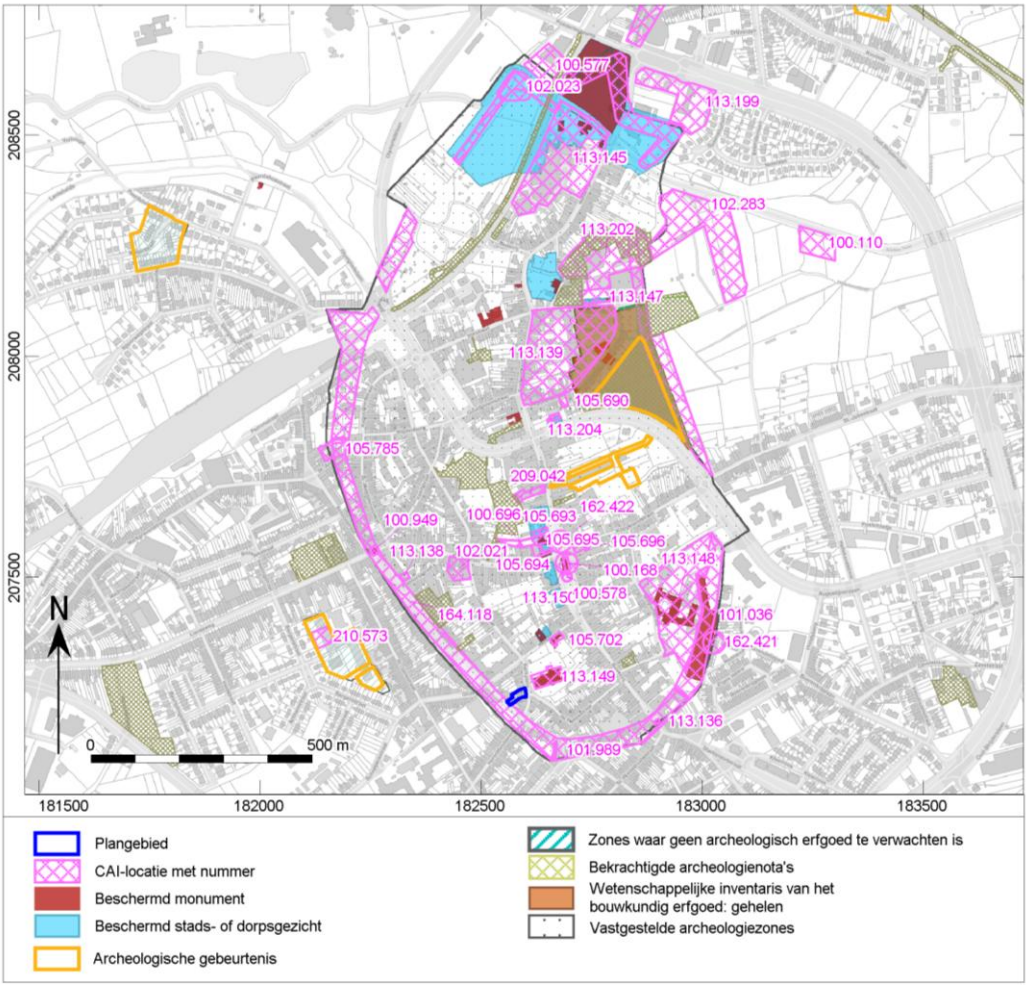
Afb. 17. Het plangebied op het Digitaal Terreinmodel Vlaanderen (DTM), inclusief profiel hoogteverloop.

Afb. 18. Het plangebied op het Digitaal Terreinmodel Vlaanderen (DTM).

1.2.2 Beschrijving van bekende archeologische waarden

Voor het onderzoeksgebied zijn in de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) van Onroerend Erfgoed de volgende archeologische waarden en ondergrondse bouwhistorische waarden vastgesteld (afb. 19):

Afb. 19. Uitsnede uit de Centraal Archeologische Inventaris van het onderzoeksgebied.

CAI nummer	Afstand t.o.v. plangebied	Datering	Omschrijving
100 110	Ca. 1150 m	Mesolithicum	Veldprospectie: concentratie aan lithisch materiaal gevonden, waaronder schrabbers, spitsen, stekers, trapezia, verbrande vuursteen en stukken steenafval.
100 168	Ca.270 m	IJzertijd of Karolingische periode	Toevalsvondst: urne met indrukken op de voet. Er is geen eenheid over de datering van het aardewerk.
100 577	Ca. 1350 m	Late Middeleeuwen	Veldprospectie: Honderden stukken aardewerk.
		Middeleeuwen	Mogelijk overblijfselen van de Floristoren die deel uitmaakte van de stadsomwalling.
100 578	Ca. 240 m	17de eeuw	Toevalsvondst: Een wijkput, of te wel een grote publieke waterput die de hele wijk bevoorraadde.

100 696	Ca. 300 m	Late Middeleeuwen	Archeologische begeleiding: ijzerzandstenen funderingen , tonput, oven en andere grondsporen.
100 949	Ca. 410 m	Late Middeleeuwen	Archeologische opgraving: restanten van muren van de Zandpoort, mogelijk ouder dan 1400.
101 036	Ca. 410 m	Ca. 16de eeuw	Aarden wal die restant zou zijn van de Middeleeuwse stadsomwalling en aansloot op de Bovenpoort.
101 989	Ca. 100 m	Volle Middeleeuwen	Archeologische begeleiding: paalsporen, kuilen en enkele scherven. Mogelijk ook restanten van de stadsgracht.
102 021	Ca. 260 m	17de eeuw	Een eerste muntvondst van 86 munten, waaronder 58 gouden munten. Een tweede muntvondst van 247 munten. De jongste munt komt uit 1600.
102 023	Ca. 1300 m	17de eeuw	Historisch onderzoek: deel van de 17de-eeuwse stadsomwalling met middeleeuwse en postmiddeleeuwse scherven.
102 283	Ca. 1050 m	Onbepaald en 13de eeuw	Archeologische begeleiding en metaaldetectie: oude meander of veenput langs de Nete en een bronzen pot (onbepaald). Schervenreeks grijs aardewerk (13de eeuw).
105 690	Ca. 620 m	17de eeuw	Historisch onderzoek: Dubbelhuis met gevelsteen (1671).
105 693	Ca. 310 m	Late Middeleeuwen	Historisch onderzoek: Een huis, oorspronkelijk van 1489 maar vandaag grotendeels uit de 18de eeuw.
105 694	Ca. 280 m	16de eeuw	Historisch onderzoek: Brouwerij 'De Grote Zalm' uit de 16de eeuw, met toevoeging van een afspanning begin 19de eeuw en een herberg in de 20ste eeuw.
105 695	Ca. 310 m	Late Middeleeuwen	Historisch onderzoek: De voormalige stadsbrouwerij, tegenwoordig een woonhuis in classicistische stijl.
105 696	Ca. 310 m	16de eeuw	Historisch onderzoek: Huis met gevelsteen (1511).
105 702	Ca. 100 m	18de eeuw	Historisch onderzoek: De pastorij van de Sint-Waldetrudisparochie, afgebrand in 1746 en heropgebouwd in 1768. De oorspronkelijke Pastorij is mogelijk nog ouder.
105 785	Ca. 650 m	16de eeuw	Archeologische begeleiding: stuwmuur en een aanbouw bestaande uit een halfcirkelvormige toren overgaande in 2 vierkante zuilen die verbonden zijn door boogfunderingen met elkaar en de toren. Een hydraulisch systeem dat waarschijnlijk diende om het water van de (stads-)gracht op te houden.
113 136	Ca. 280 m	Late Middeleeuwen	Historisch onderzoek: Bovenpoort
113 138	Ca. 320 m	16de eeuw	Historisch onderzoek: Houten schors- of walmolen, opgericht rond 1578 en afgebroken in 1940.
113 139	Ca. 730 m	Late Middeleeuwen	Historisch onderzoek: Begijnhof van ca. 1260 en toenmalig 13de-eeuwse kerk. Het Begijnhof werd afgebroken in 1578 en heropgebouwd aan de Burchtstraat, begin 17de eeuw. Zowel aan kerk als het Begijnenhof volgen er restauraties in de 17de en 18de eeuw.
113 145	Ca. 1150 m	Late Middeleeuwen	Historisch onderzoek: O.L.V. Gasthuis, oorspronkelijk van voor 1253 met vandaag 16de-, 17de-, 18de- en 20ste-eeuwse toevoegingen.
113 147	Ca. 850 m	17de eeuw	Historisch onderzoek en archeologische opgraving:Pastorij
113 148	Ca. 350 m	Late Middeleeuwen	Historisch onderzoek: Klooster uit 1410 waar tot 1797 de Norbertinessen zusters hebben gewoond.
113 149	Ca. 30 m	Late Middeleeuwen	Historisch onderzoek: Sint-Waldetrudiskerk uit de 14de eeuw. Gebouwd in Brabantse hooggotiek. Er worden herstellingswerken uitgevoerd in begin 17de eeuw.
113 150	Ca. 270 m	Volle Middeleeuwen Late Middeleeuwen	Archeologische begeleiding bij restauratiewerken van de Lakenhal: Paalkuilen van marktkraampjes. Historisch onderzoek: De lakenhal, opgericht in het begin van de 15de eeuw. Afgebrand in 1512 en heropgebouwd in 1534, met

		en 16de eeuw	toevoeging van het Belfort.
113 199	Ca. 1350 m	16de eeuw	Archeologische begeleiding: Rood geglazuurd en grijs aardewerk, bakstenen funderingen en ijzerzandstenen fundering (mogelijk uit de Spaanse periode).
113 202	Ca. 950 m	Late Middeleeuwen	Klooster van de Minderbroeders wat net na de Franse revolutie wordt omgevormd tot een lakenfabriek en brandt uiteindelijk af in 1885.
113 204	Ca. 590 m	17de eeuw	Klooster van de Augustijnen uit 1613 en infirmerie uit 1616. Sinds 1796 wordt het klooster niet mee als zodanig gebruikt. De infirmerie wordt in 1990-1992 omgevormd tot archief.
162 421	Ca. 420 m	Late Middeleeuwen	Archeologisch onderzoek: waarschijnlijk door middel van metaaldetectie een Britse sterling penning gevonden. Deze werd geslagen tussen 1310 en 1314 onder Edward II (toenmalig koning van Engeland).
162 422	Ca. 310 m	Onbepaald en Late Middeleeuwen	Metaaldetectie: een sterling, uit de regering van Jan I (1268-1294), en drie Tourse deniers, uit de regering van Lodewijk IX (1226-1270). Daarnaast werd er ook een loodtinnen penning gevonden die mogelijk gebruikt werd als pseudomunt of als toegangsbewijs om de stad te betreden. Zowel de munten als de penning werden gevonden in grond die afkomstig is van de Grote Markt.
164 118	Ca. 0 m – 1400 m	Late Middeleeuwen	Historisch onderzoek: aan de hand van de Ferrariskaart (1771-1777) en het Gereduceerd Kadaster (1850) werd het tracé van de stadsomwalling rond middeleeuws Herentals gesitueerd.
209 042	Ca. 410 m	Volle Middeleeuwen	Mechanische prospectie: Negen verspreide sporen afgedekt door een zwarte laag met Maaslands wit aardewerk.
210 573	Ca. 410 m	Volle Middeleeuwen	Mechanische prospectie: vondst van verschillende palensporen

In de omgeving van het onderzoeksgebied zijn op basis van de CAI meerdere archeologische meldingen bekend.

Op zo'n 1150 m van het plangebied, buiten de historische stadskern, werd er tijdens een veldprospectie een concentratie aan lithisch materiaal gevonden (100 110). Dit zou afkomstig zijn uit het **Mesolithicum** (ca. 11,5 – 6 ka). Verder zijn er geen aanwijzingen van Steentijd sites bekend bij de CAI.

De toevalsvondst van een urne (100 168) is binnen de CAI, tot nog toe, het enigste bewijs van de **IJzertijd** (ca. 2,800 – 2,057 ka) of **Karolingische periode** (8ste – 9de eeuw). Over de datering van het aardewerk is nog geen consensus. De vondst is vlak bij de Lakenhal gesitueerd, op zo'n 270 m van het plangebied.

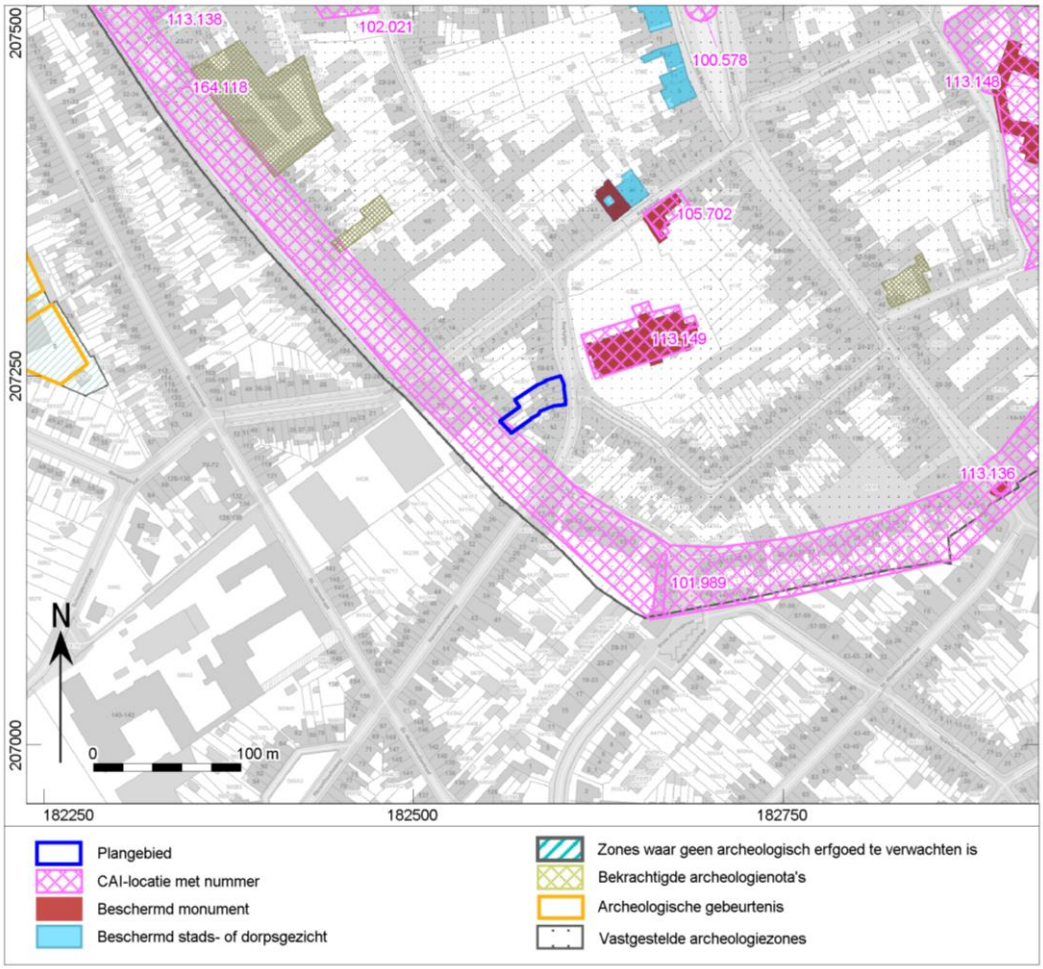
Enkele CAI-meldingen (101 989; 113 150; 209 042) duiden op de aanwezigheid van de **Volle Middeleeuwen** (10de – 12de eeuw). Deze beschrijven de vondsten van verschillende sporen, waaronder mogelijk palenkuilen van Middeleeuwse marktkraampjes op de Grote Markt, en resten van Maaslands wit aardewerk. Deze bevinden zich binnen een straal van 400 m van het plangebied.

Met name voor **de Late Middeleeuwen** duiden verschillende CAI-meldingen een sterke ontwikkeling binnen Herentals. Dankzij archeologische begeleidingen en historisch onderzoek werden onder andere restanten aardewerk (102 283), een Brabantse sterling en Tourse deniers (162 422) en de oprichting van het O.L.V. gasthuis (113 145) uit de 13de eeuw gedocumenteerd. Verder ook een Britse sterling penning (162 421) en de oprichting van de Sint-Waldetrudiskerk (113 149) uit de14de eeuw. Daarnaast zijn er ook een huis uit 1489 (105693), het Norbertinessen klooster uit 1410 (113 148), en de Lakenhal en Belfort uit begin 15de eeuw bij de CAI bekend. Ten slotte werden sporen van enkele funderingen, een tonput en oven (100 696), de oprichting van de stadsomwalling (164 118) met diens Zandpoort (100 949) en Bovenpoort (113 136), de bouw van de voormalige stadsbrouwerij (105 695) Klooster van Minderbroeders (113 202) en de aanleg van

het Begijnhof (113 139) tot de Late Middeleeuwen gedateerd. Bovenstaande vondsten zijn allemaal binnen de oorspronkelijke stadsomwalling gesitueerd.

Tot slot zijn er bij de CAI verschillende meldingen bekend uit de **Nieuwe Tijd**. Het betreft hier 16de-eeuwse restanten van aardewerk en funderingen (113 199), een schors – of walmolen (113 138) een hydraulisch systeem om het water van de gracht op te houden (105 785), een huis uit 1511 (105 696), De Brouwerij 'De Grote Zalm (105 694) en een aarden wal die waarschijnlijk bij de toenmalige stadsomwalling behoort (103 036), en 17de-eeuwse aanwijzingen naar een pastorij (113 147), een waterput (100 578), het Augustijnen klooster met bijhorende infirmerie (113 204), een dubbelhuis uit 1671 (105 690) en enkele muntvondsten (102 021). Deze werden ook voornamelijk dankzij archeologische begeleidingen en historisch onderzoek gedocumenteerd.

Met betrekking tot het plangebied, zijn de interessantste CAI-meldingen in de nabije omgeving de Sint-Waldetrudis kerk (113 149), de Sint-Waldetrudis parochie (105 702) en de stadsomwalling (164 118) uit de Late Middeleeuwen. Deze laatste omdat deze het plangebied aan de meest westelijke kant doorkruist. Mogelijkerwijs zouden er nog resten van de stadsomwalling, in dat deel van het plangebied, terug te vinden zijn (Afb. 20).

Afb. 20. Uitsnede uit de Centraal Archeologische Inventaris van het onderzoeksgebied, ingezoomd op het plangebied.

1.2.3 Beschrijving van de historische situatie, mogelijke verstoringen en bouwhistorische waarden

Historische situatie

Tot op heden is er geen literatuur bekend over pre-stedelijk Herentals. De vroegst mogelijke aanwijzing omtrent de oorsprong van Herentals dateert vooralsnog uit de vroege Middeleeuwen, in de vorm van een villadomein *villam de Hernehals*, wat op een bepaald moment in handen kwam van reguliere kanunnikessen van Bergen , waaruit zich vervolgens de Sint-Waldetrudiskerk (ca. 80 m van het plangebied) en de parochie van Sint-Waldetrudis ontwikkeld hebben.

Daarnaast wordt er in een pauselijke bul uit begin 12de eeuw ook een melding gemaakt van Herentals als een nederzettingskern wat zich ten noorden van de Neteloop ontwikkelde. Oorspronkelijk kende Herentals dus twee kernen: één kern in kerkelijk bezit op een ouder domein, in het zuiden, en één nieuwere economische kern *villa nova*, in het noorden. Dat verklaart de langgerekte peervorm van de historische stadskern van Herentals.

In 1209 stichtte Hendrik I, toenmalig hertog van Brabant, de stad Herentals op de grond van de kanunnikessen van Bergen om verdere conflicten tussen de twee verschillende gemeenschappen te voorkomen. Daarmee gepaard gaand zijn de rechten voor het aanleggen van een stadsomwalling. Dankzij de aanwezigheid van de landweg Brugge-Antwerpen-Maastricht-Keulen en de waterweg van de Kleine Nete, ontwikkelde Herentals zich als belangrijke strateeg binnen het hertogdom Brabant. Dat was voornamelijk In het noordelijke deel te merken aan bijvoorbeeld de oprichting van het Elisabethgasthuis (voor 1253) en het oude begijnhof (voor 1266).

Tegen het eind van de 13de eeuw was Herentals een belangrijke speler in de lakennijverheid. Op politiek niveau wordt Herentals van grote waarde geschat, wanneer de stad in 1356 wordt uitgeroepen als hoofdstad van het markgraafschap, ter vervanging van Antwerpen (dat naar Vlaanderen werd overgeheveld).

Aan het begin van de 14de eeuw bloeit Herentals verder, ditmaal op cultureel niveau, bij de oprichting van de Latijnse school.

Tijdens de 15de eeuw ontstonden naast de parochie van Sint-Waldetrudis, twee nieuwe kloosterstichtingen: het Besloten Hof van de norbertinessen in 1410 en het minderbroedersklooster in 1472. In diezelfde periode worden de lakenhal (ook tijdelijk stadshuis) van Herentals gebouwd en de gotische Sint-Waldetrudiskerk..

Ook tijdens de eerste helft van de 16de eeuw blijft de bloei van Herentals stand houden, wat onder andere blijkt aan de bouw van het Vleeshuis en de verbouwing van de Lakenhal.

Ten tijde van de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) maakte Herentals als garnizoensstad een grote terugslag mee. Zowel op economisch als demografisch niveau. Tegen die tijd arriveren de Augustijnen in Herentals met een eigen klooster. Onder militaire invloed wordt de stadsomwalling omwille van strategische doeleinden verkleind tot achter de Nete en de stadspoorten omgevormd tot vijfhoekige bastions en schansen in aarde. Door deze ingreep kwam het begijnhof buiten de stadsmuren te liggen. Dit werd in 1578 gesloopt en kreeg tijdens de Spaanse bezetting een nieuwe invulling als Spaans Fort.

In 1798 vond de Slag bij Herentals plaats, waarbij L.J. Heylen de opstand leidde door de straten van Herentals. Dit was een belangrijke gebeurtenis ten tijde van de Boerenkrijg, oftewel de opstand van de Vlaamse bevolking tegen de Franse bezetters.

Vervolgens kent Herentals in de 19de en 20ste eeuw, ten tijde van de industrialisatie, opnieuw een economische bloei. De aanleg van buurtspoorwegen, het Kempens Kanaal en het Albertkanaal zijn belangrijke factoren die hier invloed op hadden.[19]

Bouwhistorische schets

De stad Herentals kent ook vandaag nog bijzonder veel relicten uit het verleden. Verschillende hiervan zijn vastgesteld als bouwkundig erfgoed, vanwege hun historische en/of artistieke waarde . Datgene wat zich in de nabije omgeving van het plangebied bevindt, wordt hier verder besproken.

Ten eerste de Sint-Waldetrudiskerk, gelegen aan de overkant van het Kerkplein, op minder dan 30 m afstand van het plangebied. Deze kerk is eigenlijk een georiënteerde kruisbasiliek in Brabantse gotiek, ook wel bekend als Bovenkerk. De huidige kerk bestaat uit 14de -, eerste helft 17de- en 19de-eeuwse elementen. Maar de oorspronkelijke kerk is waarschijnlijk nog ouder. Alhoewel dit tot nog toe nog niet archeologisch bewezen werd, wordt er vermoed dat onder de huidige funderingen resten van oudere kerkfasen terug te vinden zijn. Rondom de kerk zouden mogelijk nog sporen van de vroeg Middeleeuwse bewoningskern aanwezig zijn.[20] Misschien ook daar waar het plangebied gelegen is.

Iets verderop, op ca. 100 m afstand van het plangebied, is de pastorij van de Sint-Waldetrudisparochie gelegen. Dit gebouw werd volledig heropgebouwd na een brand in 1746.[21] Zowel de pastorij als de Sint-Waldetrudiskerk zijn tevens beschermd als monument.

Verder richting het noorden, op zo'n 270 m van het plangebied, is de Lakenhal gelegen. Oorspronkelijk opgetrokken in begin 15de eeuw, door de lakenmakers en wolververs, maar nagenoeg volledig afgebrand en heropgebouwd in begin 16de eeuw. Van 1430 tot de brand was het gebouw kortstondig in gebruik als stadhuis. Bij de heropbouw werd er een 35 m hoge toren aan toegevoegd, wat bekend staat als het Belfort van Herentals. Eind 19de eeuw werd de Lakenhal gerestaureerd en voorzien van een tentoonstellingsruimte.[22] Sinds 1999 behoort de lakenhal tot een Unesco Werelderfgoed bufferzone en kernzone. Deze laatste betreft een algemene erkenning van werelderfgoed voor alle Belforten in België.[23] Binnen het Unesco Werelderfgoed bufferzone behoren verder nog de brouwerij De Oude Zalm, het Boerenkrijgmonument, vier architecturale burgerhuizen, hoekhuis en twee winkelhuizen, het hotel De Nieuwe Zalm, het postgebouw uit 1912, de stadsbrouwerij en het klooster Sint-Jozefkarmel inclusief kapel.[24] Voorgaande bevindt zich aan de rand van de Grote Markt, met centraal de Lakenhal, op een afstand tussen ca. 200 m en 400 m van het plangebied.

Ten noordwesten van het plangebied, op zo'n 60 m afstand, aan de Gildelaan, is het Sint-Jozefscollege gelegen. Als onderwijsinstelling stamt het college af van de Latijnse school van de augustijnen, wat sinds 1889 huisvest in dit neotraditioneel gebouw.[25]

[19] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/140033.
[20] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/47091.
[21] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/47096.
[22] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/47054.
[23] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/15014.
[24] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/15015.
[25] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/47043.

Richting het zuidwesten, op een afstand van 160 m van het plangebied, bevindt zich het Scheppersinstituut. Dit vestigde zich in 1909 in Herentals met uitbreiding van een tuinbouwafdeling in 1927, een vakschool in 1947 en een technische school in 1959.[26]

Ten slotte zijn er in een straal van 200 m verschillende architecturale huizen van eind 19de en begin 20ste eeuw nabij het plangebied gelegen. Onder andere naar het ontwerp van E.H. Heylen[27] K. Van Looy[28] P.J. Taeymans[29] J. De Wit[30] en L. Fels[31].

Historische kaarten

De historische situatie is op verschillende kaarten als volgt:

Bron	Jaartal	Historische situatie
Ferraris kaarten[32]	1771-1778	Hieruit blijkt dat het plangebied omstreeks deze periode niet bebouwd was maar bestond uit akkerland. Weliswaar bevindt het zich reeds binnen de stadsomwalling, grenzend aan het domein van de Sint-Waldetrudiskerk. Verder is de straat Kerkplein, waaraan het plangebied gelegen is, reeds aanwezig zoals in de huidige toestand. Vlak aan de noordzijde van het plangebied loopt een onverhard pad tussen de landbouwvelden, wat zelfs door de stadsomwalling naar buiten gaat.
Atlas der buurtwegen[33]	Ca. 1840-1850	Hierop valt af te lezen dat het plangebied nog steeds onbebouwd is. In vergelijking met de Ferrariskaart zijn er geen grote ontwikkelingen te situeren.
Vandermaelen kaarten[34]	1846-1854	Ook de situatie op deze kaart is omtrent het plangebied niet veranderd ten opzichte van voorgaande kaarten. Enkel ten westen van het plangebied, vlak langs de stadsomwalling, is nieuwe bebouwing te bespeuren. In de wijdere omgeving, ten noorden van het plangebied, is het Kempisch kanaal, wat op voorgaande kaarten nog buiten de stadsomwalling lag, nu door de historische kern van Herentals gelegd, waar deze uiteindelijk aansluit op de Kleine Nete.
Topografische kaart[35]	1873	Op de topografische kaart uit 1873 zijn er geen grote verschillen op te merken met voorgaande kaarten. Het plangebied is nog steeds onbebouwd.
Topografische kaart[36]	1904	De Topografische kaart uit 1904 geeft aan dat het plangebied aan de kant van de Herenthoutseweg/Kerkplein bebouwd is. De bebouwing maakt deel uit van lintbebouwing, die zich verder uitstrekt richting het noorden van het Kerkplein. Verder werd reeds

[26] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/47141.
[27] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/81377.
[28] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/67556.
[29] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/54283.
[30] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/59678.
[31] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/73384.
[32] Ferraris 1771-1778.
[33] onbekend 1840-1850.
[34] Vandermaelen 1846-1854.
[35] http://www.cartesius.be/arcgis/home/webmap/viewer.html?lang=nl.
[36] http://www.cartesius.be/arcgis/home/webmap/viewer.html?lang=nl.

Bron	Jaartal	Historische situatie
		de Herenthoutseweg, aansluitend op het Kerkplein aangelegd. Deze situering komt bijna volledig overeen met de huidige toestand van het stratenpatroon. Enkel de Molenvest, ten zuidwesten van het plangebied, is nog niet volledig doorgetrokken richting het noordwesten.
Topografische kaart[37]	1939	De topografische kaart uit 1939 geeft de verdere bewoningsontwikkeling van het plangebied aan. Weliswaar dat het plangebied niet volledig overeenkomt met de kaart, aangezien er geen wegenis aanwezig zou moeten zijn.
Topografische kaart[38]	1969	Op de topografische kaarten uit 1969 en 1989 is er niets af te lezen met betrekking tot de verdere ontwikkeling binnen het plangebied. Er wordt enkel aangegeven dat deze zone bebouwd is. Het stratenpatroon komt op deze kaarten volledig overeen met de huidige situatie.
Topografische kaart[39]	1989	
Luchtfoto[40]	2013-2015	Ten slotte geeft de luchtfoto uit 2013-2015 een weergave van de huidige toestand van het plangebied.

[37] http://www.cartesius.be/arcgis/home/webmap/viewer.html?lang=nl.
[38] http://www.cartesius.be/arcgis/home/webmap/viewer.html?lang=nl.
[39] http://www.cartesius.be/arcgis/home/webmap/viewer.html?lang=nl.
[40] http://www.geopunt.be/kaart.

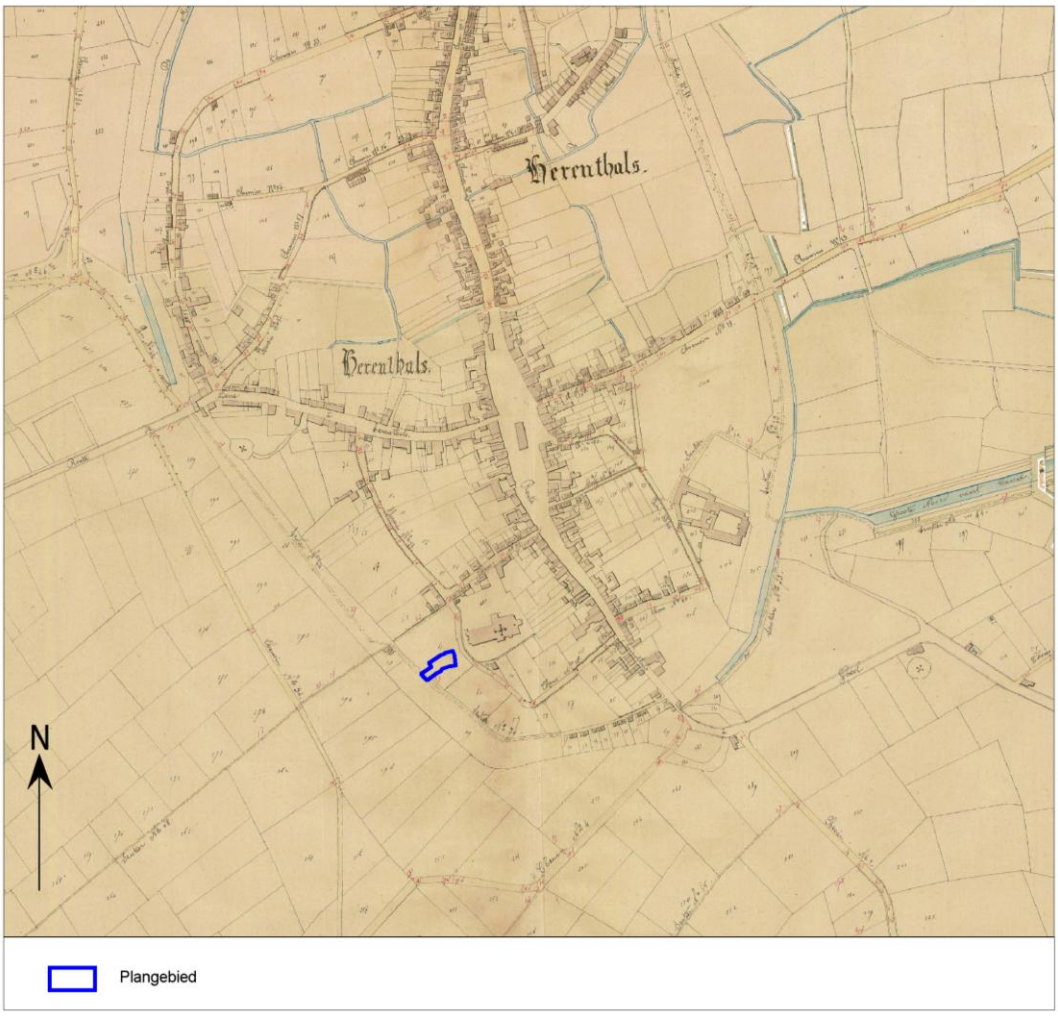
De Ferrariskaarten (Carte de Ferraris) zijn een verzameling van 275 gedetailleerde topografische kaarten van de Oostenrijkse Nederlanden (Afb. 21). Zij kwamen tussen 1771 en 1778 tot stand onder leiding van Joseph de Ferraris, generaal bij de Oostenrijkse artillerie, veldmaarschalk in de Oostenrijkse Nederlanden. Het is de eerste systematische en grootschalige kartering, zowel in "België" als in heel West-Europa.[41] Hieruit blijkt dat het plangebied omstreeks deze periode niet bebouwd was maar bestond uit akkerland. Weliswaar bevindt het zich reeds binnen de stadsomwalling, grenzend aan het domein van de Sint-Waldetrudiskerk met omliggende begraving. Verder is de straat Kerkplein, waaraan het plangebied gelegen is, reeds aanwezig zoals in de huidige toestand. Vlak aan de noordzijde van het plangebied loopt een onverhard pad tussen de landbouwvelden, wat zelfs door de stadsomwalling naar buiten gaat.

Afb. 21. Het plangebied op de Ferraris kaart.

[41] Http://nl.wikipedia.org/wiki/Ferrariskaarten.

Circa 60 jaar later werd de Atlas der Buurtwegen uitgegeven (afb. 22). Dit is een verzameling van boeken met overzichts- en detailplannen, daterend van rond 1840. Hierop valt af te lezen dat het plangebied nog steeds onbebouwd is. In vergelijking met de Ferrariskaart zijn er geen grote ontwikkelingen te situeren.

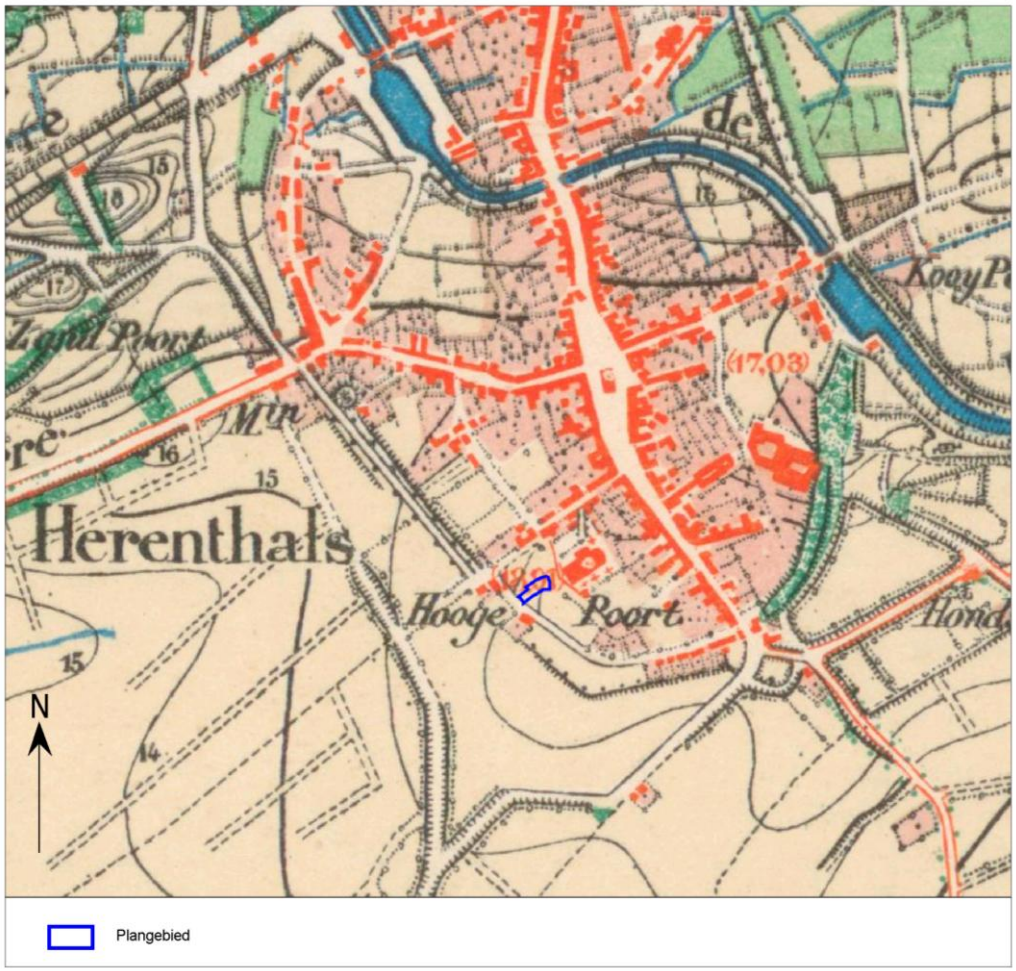
Afb. 22. Het plangebied op de Atlas der Buurtwegen.

Een zestal jaar later zijn de Vandermaelenkaarten samengesteld (Afb. 23). Dit is een verzameling historische kaarten gemaakt door Philippe Vandermaelen (1795-1869). Zijn "*Carte topographique de la Belgique*" is gemaakt tussen 1846 en 1854 op 250 folio's op schaal 1: 20.000. Ook de situatie op deze kaart is omtrent het plangebied niet veranderd ten opzichte van voorgaande kaarten. Enkel ten westen van het plangebied, vlak langs de stadsomwalling, is nieuwe bebouwing te bespeuren. In de wijdere omgeving, ten noorden van het plangebied, is het Kempisch kanaal, wat op voorgaande kaarten nog buiten de stadsomwalling lag, nu door de historische kern van Herentals gelegd, waar deze uiteindelijk aansluit op de Kleine Nete.

Afb. 23. Het plangebied op de Vandermaelenkaarten.

Op de topografische kaart uit 1873 (Afb. 24) zijn er geen grote verschillen op te merken met voorgaande kaarten. Het plangebied is nog steeds onbebouwd.

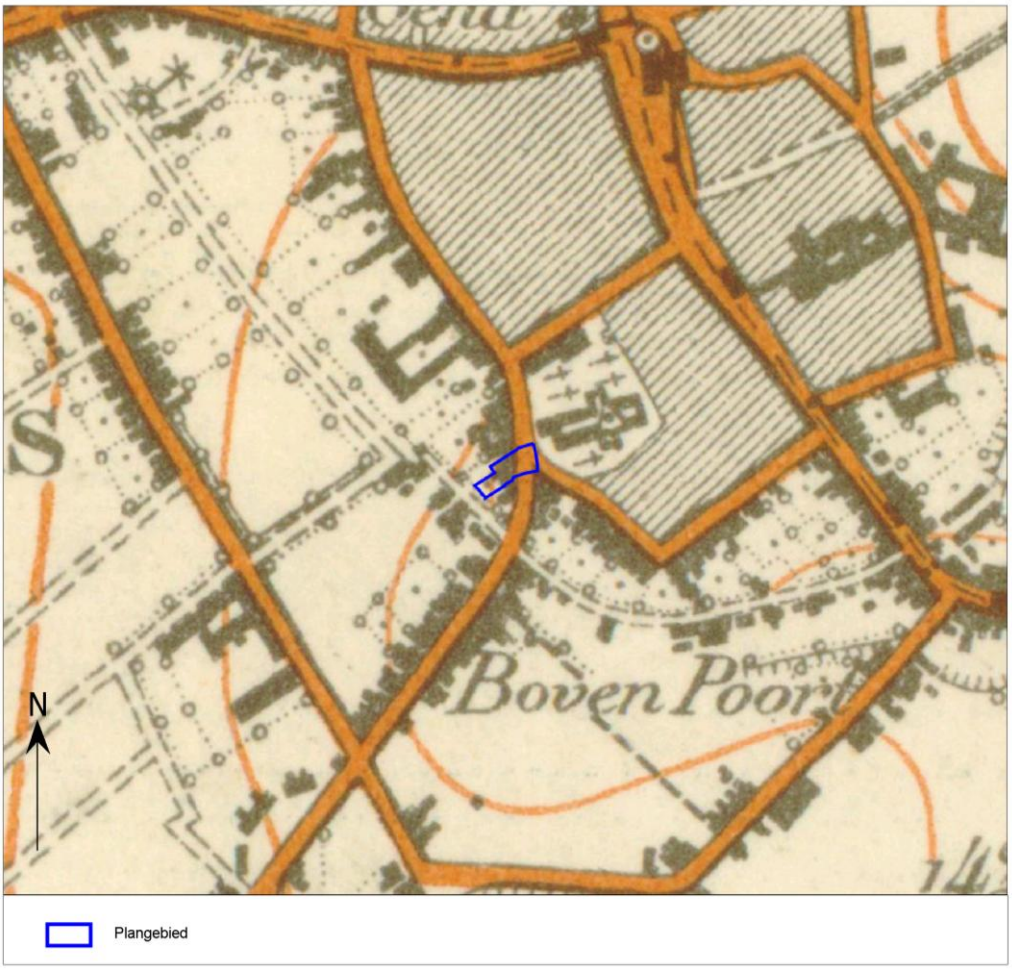
Afb. 24. Het plangebied op de topografische kaart uit 1873.

De Topografische kaart uit 1904 (Afb. 25) geeft aan dat het plangebied aan de kant van de Herenthoutseweg/Kerkplein bebouwd is. De bebouwing maakt deel uit van lintbebouwing, die zich verder uitstrekt richting het noorden van het Kerkplein. Verder werd reeds de Herenthoutseweg, aansluitend op het Kerkplein aangelegd. Deze situering komt bijna volledig overeen met de huidige toestand van het stratenpatroon. Enkel de Molenvest, ten zuidwesten van het plangebied, is nog niet volledig doorgetrokken richting het noordwesten.

Afb. 25. Het plangebied op de topografische kaart uit 1904.

De topografische kaart uit 1939 (Afb. 26) geeft de verdere bewoningsontwikkeling van het plangebied aan. Weliswaar dat het plangebied niet volledig overeenkomt met de kaart, aangezien er geen wegenis aanwezig zou moeten zijn.

Afb. 26. Het plangebied op de topografische kaart uit 1939.

Op de topografische kaarten uit 1969 en 1989 (Afb. 27 en 28) is er niets af te lezen met betrekking tot de verdere ontwikkeling binnen het plangebied. Er wordt enkel aangegeven dat deze zone bebouwd is. Het stratenpatroon komt op deze kaarten volledig overeen met de huidige situatie.

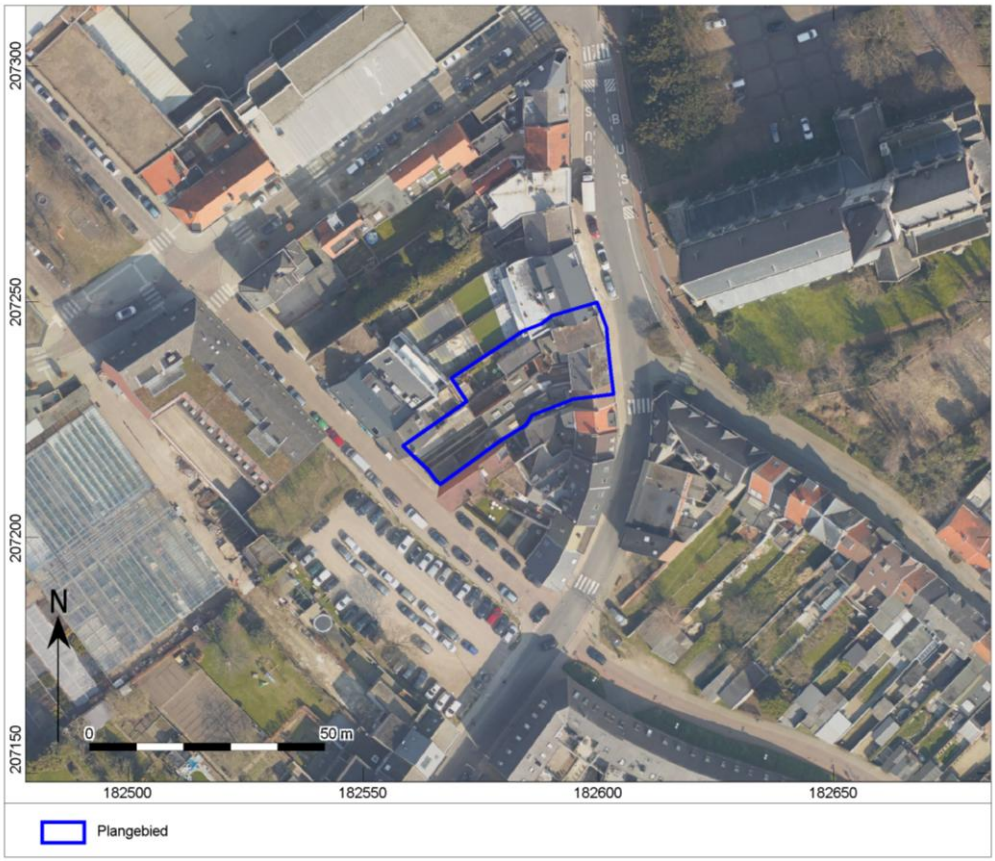

Afb. 27. Het plangebied op de topografische kaart uit 1969.

Afb. 28. Het plangebied op de topografische kaart uit 1989.

Ten slotte geeft de luchtfoto uit 2013-2015 (Afb. 29) een weergave van de huidige toestand van het plangebied.

Afb. 29. Het plangebied op de luchtfoto uit 2013-2015.

1.2.4 Synthese

Het plangebied is gelegen in de oude stadskern van Herentals, tussen de Herenthoutseweg/Kerkplein en de Molenvest. In de huidige toestand bestaat het plangebied uit vijf percelen die allen deels bebouwd zijn. Door de huidige bebouwing is het volledige bodemarchief binnen het plangebied mogelijk verstoord. De meer diepere verstoringen kunnen verwacht worden ter plaatse van de huidige bebouwing en beslaan mogelijk een oppervlakte van 498 m² tot minstens 80 cm onder het maaiveld. De exacte omvang van de bodemverstoring ter plaatse van de bebouwing is echter niet volledig inzichtelijk en zal ondermeer afhankelijk zijn van de funderingswijze. Het resterende oppervlakte (ca. 235 m²) betreft eerder oppervlakkige verstoringen van minder dan 80 cm diep (Afb. 30). Omdat de precieze afmetingen van de verstoringen door de huidige bebouwing niet bekend zijn, is het niet meteen duidelijk in hoeverre het archeologisch bodemarchief nog intact is.

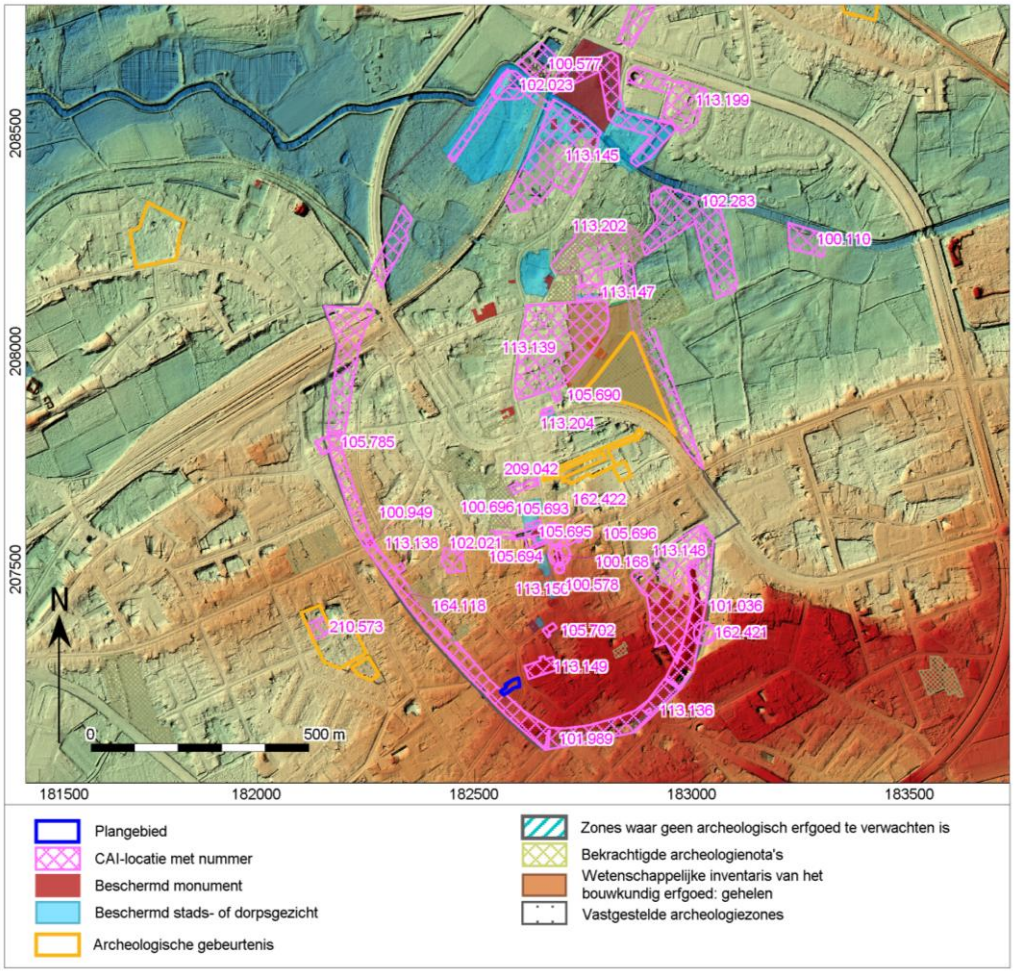

Afb. 30. Locatiekaart van het plangebied met locaties van de vermoedelijk verstoorde zones.

De geplande werken bestaan uit het slopen van de huidige bebouwing en het bouwen van 14 nieuwbouwappartementen. Deze appartementen worden ondergebracht in twee appartementsblokken: één aan de Molenvest en één aan de Herenthoutseweg/Kerkplein. De oppervlakte van ieder appartement varieert tussen 49 en 131 m². Het volledige complex wordt aaneensluitend voorzien van een kelder en/of ondergrondse parking. Dit geldt voor het volledige oppervlakte van het plangebied, ca. 733 m². Inclusief de fundering van het gelijkvloers en de fundering van de kelder/ondergronds parking, bedraagt dit de diepst mogelijke ingreep van ca. 335 à 375 cm diep.

Op basis van de aardwetenschappelijke bronnen is duidelijk dat het plangebied gelegen is in de formatie van Singraven. Dit is een Quartaire bodem van ca. 1 à 2 m dik en gevormd tijdens het begin van het Holoceen (ca. 11,6 ka). Daaruit is af te leiden dat er mogelijke archeologische resten sedert het **Mesolithicum** (ca. 11,5 – 6 ka) binnen het plangebied kunnen aanwezig zijn. Een CAI-melding betreffende de vondst van Mesolithisch materiaal sluit hier in eerste instantie goed bij aan. Aan de hand van het DTM is te zien dat de

betreffende vondst is gesitueerd in een lager gelegen gebied, vlak aan de rand van de Kleine Nete (Afb. 31). Het plangebied is hier zo'n 1250 m vanaf gelegen en gesitueerd op een hoger gelegen stuk in het landschap, wat tijdens het Mesolithicum geen aantrekkelijke combinatie was voor bewoning. Daarnaast is het plangebied vermoedelijk tijdens meerdere fases bebouwd geweest wat de eventuele Mesolithische resten kan verstoord hebben. Daarom wordt een archeologische verwachting op Mesolithische sporen en/of vondsten hier volledig afgeschreven.

Afb. 31. De CAI-meldingen op het DTM.

Een hoger gelegen gebied is wel aantrekkelijk voor bewoning vanaf het Neolithicum (ca. 7,3 – 4 ka). Desondanks het onderzoeksgebied ietwat ver van water gelegen is, kunnen sporen en/of vondsten vanaf het Neolithicum niet met zekerheid worden afgeschreven. Omdat de Middeleeuwse bewoningskernen mogelijk zijn voortgevloeid uit oudere nederzettingen en het plangebied dus bestaat uit meerdere bewoningslagen, kan de bewaarconditie goed zijn. Daarom wordt er een lage tot gemiddelde archeologische verwachting gesteld voor sporen en/of vondsten van het **Neolithicum** tot en met de **Romeinse periode**.

De CAI-melding betreffende aardewerk uit de IJzertijd (ca. 2,8 – 2,1 ka) of Karolingische periode (9de eeuw) in de buurt van de Lakenhal, zou kunnen betekenen dat er meer resten uit de betreffende periodes aanwezig zijn. Maar omdat de datering van het aardwerk nog niet met zekerheid gedefinieerd is, kan hiervoor geen specifieke archeologische verwachting vastgesteld worden.

Volgens de literatuur is het plangebied gelegen in de zuidelijkste kern van de twee oudste stadskernen van Herentals. Dit gebied was rond de 12de eeuw in bezit van de Kerk, maar is vermoedelijk van oorsprong nog ouder. Verschillende CAI-meldingen die duiden op bewoningsontwikkeling vanaf de Volle Middeleeuwen

(10de eeuw), sluiten hier goed bij aan. Tevens geven de historische kaarten aan dat het plangebied mogelijk tot 1873 onbebouwd was en in gebruik als akkerland. Dat er mogelijk een ZBm-bodem aanwezig is in het plangebied, wat kenmerkend goed geschikt is voor akkerbouw, versterkt bovenstaand gegeven.

Het is daarom niet per definitie uitgesloten dat het plangebied voor 1778 (terminus ante quem Ferraris kaart) nooit bebouwd is geweest. Sommige Middeleeuwse steden maakten na een hevige expansie een periode van inkrimping door, waarna vervallen gebouwen werden afgebroken en het gebied terug voor agrarische doeleinden werd gebruikt. Dit zou kunnen gebeurd zijn vóór de aanleg van de stadsomwalling in de Late Middeleeuwen. Daarnaast zou de oorspronkelijke zuidelijke stadskern geconcentreerd zijn rond de 14de-eeuwse Sint-Waldetrudis kerk, waaraan het plangebied grenst. Er zouden dus mogelijk nog bewoningsresten van de oorspronkelijke stadskern binnen het plangebied kunnen liggen. Ten slotte wordt er vanaf de Ferraris kaart begraving rond de kerk aangegeven, waaronder mogelijk nog oudere funderingen van oudere kerken zijn gelegen. De aanwezigheid van begraving is daarom ook niet uitgesloten binnen het plangebied. Hieruit valt te concluderen dat er een zeer hoog potentieel is voor archeologische resten en/of sporen vanaf de **Middeleeuwen**, specifiek gericht op de Late Middeleeuwen in de omgeving van de Sint-Waldetrudis kerk met mogelijke begraving en bewoningssporen. Langs de zuidwestzijde van het plangebied zouden mogelijk nog restanten van de Middeleeuwse omwalling aanwezig kunnen zijn.

Verder wijzen verschillende CAI-meldingen en historisch onderzoek op een continue ontwikkeling tijdens de **Nieuwe tijd**. Hiervoor geldt een algemene gemiddelde archeologische verwachting binnen het plangebied.

Wanneer in eind 19de eeuw het plangebied nog bestaat uit akkerland, is het begin 20ste eeuw in gebruik als woongebied en sindsdien bebouwd. Er is verder niets bekend over de bewoningsgeschiedenis van het plangebied in de Nieuwste tijd bekend. Mogelijk bevinden zich nog oudere 20ste-eeuwse funderingen onder de huidige bebouwing. Daarom geldt ook voor de **Nieuwste tijd** een algemene gemiddelde archeologische verwachting.

1.2.5 Potentieel tot kennisvermeerdering, verwachting en conclusie

De voor het bureauonderzoek opgestelde onderzoeksvraag *"Zijn mogelijk archeologische waarden in het plangebied aanwezig, en zo ja, wat is de specifieke archeologische verwachting?*" kan als volgt worden beantwoord:
Op basis van de geraadpleegde bronnen kunnen er binnen het plangebied archeologische sporen en/of vondsten verwacht worden vanaf het Neolithicum tot en met de Nieuwste tijd, met een specifiek hoge verwachting voor de late Middeleeuwen omtrent begraving en bewoningsresten in de buurt van de Sint-Waldetrudiskerk. In deze fase van het onderzoek worden mesolithische resten op basis van de ongeschikte locatie, afwezigheid van CAI-meldingen in de buurt van het plangebied en de grote kans op verstoring door latere bebouwing, volledig afgeschreven.

De beantwoording van de volgende onderzoeksvraag "*Worden mogelijk archeologische resten bedreigd door de geplande werkzaamheden?"* is als volgt:
De impact van de toekomstige verstoring door de geplande werken hangt af van de reeds bestaande verstoring door de huidige bebouwing. Omdat de precieze afmetingen hiervan niet bekend zijn, is het niet met zekerheid te zeggen in hoeverre de geplande werkzaamheden de archeologische resten bedreigen. Omdat er in deze situatie ervan uit gegaan wordt dat de huidige bebouwing met funderingen een minimum verstoring heeft van ca. 80 cm, is het archeologische bodemarchief hier mogelijk tot 80 cm verstoord. De diepteligging van een potentieel archeologisch niveau is echter niet gekend. De geplande werken bestaan deels uit het aanleggen van een kelder/ondergrondse parking, wat overlapt met het volledige plangebied. Deze verstoringen gaan tot ca. 335 à 375 cm diep en zullen dus tot 255 à 295 cm aan méér bodemverstoring kunnen veroorzaken. In dat geval wordt het volledig archeologisch bodemarchief binnen het plangebied bedreigd door de geplande werkzaamheden.

De beantwoording van de laatste onderzoeksvraag: *"Is het plangebied voldoende onderzocht en zo nee, welke vorm van nader archeologisch onderzoek kan worden geadviseerd?"* is als volgt: op basis van het bureauonderzoek kan er vastgesteld worden dat het plangebied archeologisch interessant is vanaf het

Neolithicum tot en met de Nieuwste tijd, en met name omtrent de ontwikkelingsgeschiedenis binnen de oude kerkelijke stadskern van Herentals. Daarnaast is er sprake van een archeologische kennislacune voor dit gebied, waardoor ieder archeologisch onderzoek van groot belang is. Het plangebied bezit dus een groot potentieel aan kennisvermeerdering.

Omdat er verwacht wordt dat de geplande werkzaamheden de mogelijke archeologische sporen en/of vondsten bedreigen is er nood aan een vervolgonderzoek. Aangezien het plangebied grotendeels verhard is zou er in eerste instantie gesuggereerd worden om betonboringen uit te voeren om de intactheid van het archeologisch bodemarchief te analyseren. Maar bij zo'n kostelijke procedure wordt er geen informatie gewonnen over de mogelijke aanwezigheid van Neolithische tot en Nieuwste Tijd resten, wat leidt tot een negatieve kost en baat verhouding. Daarnaast zijn controleboringen en landschappelijk boringen moeilijk interpreteerbaar binnen een stedelijke context vanwege het voorkomen van stedelijke ophogingslagen die in boorkernen gelijkaardig kunnen zijn aan "verrommelde" of verstoorde lagen.

Omdat er geen verwachting is voor vuursteensites kan er meeteen overgeschakeld worden naar een proefsleuvenonderzoek. Hierbij wordt er in één keer duidelijk gemaakt in hoeverre er verstoring heeft plaatsgevonden in het plangebied en wat er aan archeologische sporen en/of vondsten nog aanwezig is. Zo'n onderzoek zal moeten plaatsvinden na het slopen van de huidige bebouwing in infrastructuur. De randvoorwaarde is dat alles gesloopt mag worden tot op het maaiveld. Op deze manier is er geen bedreiging voor de mogelijke archeologische resten door de sloopwerken.

Het Vlaams Erfgoed Centrum adviseert dus een vervolgonderzoek in het kader van een landschappelijk bodemonderzoek met ingreep in de bodem, namelijk een proefsleuvenonderzoek, wat na het slopen van de bebouwing en infrastructuur bovenop het maaiveld moet plaatsvinden.

1.2.6 Samenvatting

In opdracht heeft Vlaams Erfgoed Centrum in eind mei en begin juni 2018 een archeologienota opgesteld naar de archeologische waarde van de locatie tussen Molenvest-Kerkplein-Herenthoutseweg, te Herentals (afb. 1 en 2). De archeologienota bestaat uit een bureauonderzoek en is uitgevoerd naar aanleiding van de voorgenomen verkaveling en aanleg van 14 appartementen met tuin en ondergrondse parking/kelder.

Op basis van het bureauonderzoek werd is de archeologische verwachting op archeologische sporen en/of vondsten als volgt: laag tot gemiddeld voor het Neolithicum tot en met de Romeinse periode, Hoog voor de Middeleeuwen met een extra hoge verwachting voor de Late Middeleeuwen en gemiddeld voor de Nieuwe en Nieuwste Tijd.

Omdat er verwacht wordt dat de geplande werkzaamheden de mogelijke archeologische sporen en/of vondsten bedreigen is er nood aan een vervolgonderzoek. Vanwege een goede kost en baat verhouding wordt er geadviseerd om meteen over te schakelen naar een proefsleuvenonderzoek, waarbij zowel de huidige verstoring als de aanwezige archeologische sporen en/of vondsten in één keer kunnen geanalyseerd worden. Dit proefsleuvenonderzoek zal plaatsvinden na het slopen van de bebouwing en infrastructuur bovenop het maaiveld.

Literatuur

Agentschap Onroerend Erfgoed, 2016: Code van Goede Praktijk voor de uitvoering en rapportage over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren, versie 2,0.

Claesen J., Van Genechten B, Verbeelen G., Dirix Evelien & Pil Nathalie, 2017, Archeologienota zonder ingreep in de bodem. Herentals – Nonnenstraat, ARCHEOBO rapport 2017A157.

Ervynck, A., S. Debruyne, R. Ribbens, 2015: *Assessment; Een handleiding voor de archeoloog.* Onroerend Erfgoed, Beleidsdomein Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed.

Ferraris, J., 1771-1778: *Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsendom Luik*.

Fricx, E., 1712: *Carte de Pays-Bas*.

Goolaerts S. & Beerten K., 2006, Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 16 Lier.

Jacobs, P., M. de Ceucelaire, E. Stevens & M. Verschuren, 1993: Philosophy and methodology of the new geological map of the Tertiary formations, Northwest Flanders, Belgium. *Bull Soc belge Géol 102*,

Kadaster, 1850-1864: *Topografische Militaire Kaart, kaartblad 56*. Nationaal Archief,

Onbekend, 1840-1850: *Atlas der buurtwegen*.

Pelsmaekers S., Archeologische evaluatie van het bodemarchief aan Molenvest 17-27A te Herentals (Provincie Antwerpen), ABO archeologische rapporten 663.

Schiltz M., Vandenberghe N. & Gullentops F., 1993, Toelichtingen bij de geologische kaart van België. Vlaams Gewest. Kaartblad 16 Lier.

Valentijn P.J.C., 2017, Molenvest 47, Herentals (gemeente Herentals). Een archeologienota, VEC Nota 195.

Vandermaelen, F. , 1846-1854: Cartes toppographiques de la Belgique.

Geraadpleegde websites

http://nl.wikipedia.org/wiki/Ferrariskaarten
http://www.geopunt.be/kaart
https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html
https://id.erfgoed.net

Lijst van afbeeldingen en tabellen

Afb. 1. Locatiekaart van het plangebied.
Afb. 2. Aanduiding van het uit te voeren archeologisch onderzoek op het plan van de bestaande toestand op het terrein.
Afb. 3. Locatiekaart van het plangebied met locaties van de vermoedelijk verstoorde zones.
Afb. 4. Het plangebied op het Gewestplan.
Afb. 5. Het plangebied op de luchtfoto 2013-2015.
Afb. 6. Foto's van de huidige toestand van het plangebied. Bron: Opdrachtgever.
Afb. 7. Grondplan kelder. Bron: Opdrachtgever.
Afb. 8. Grondplan gelijkvloers. Bron: Opdrachtgever.
Afb. 9. Grondplan 1ste verdieping. Bron: Opdrachtgever.
Afb. 10. Grondplan 2de verdieping. Bron: Opdrachtgever.
Afb. 11. Grondplan 3de verdieping. Bron: Opdrachtgever.
Afb. 12. Dwarsdoorsnede van de geplande werkzaamheden, Dee1, kant van de Molenvest. Bron: Opdrachtgever.
Afb. 13. Dwarsdoorsnede van de geplande werkzaamheden, Deel 2, kant van de Herenthoutseweg/Kerkplein. Bron: Opdrachtgever.
Afb. 14. Locatiekaart van het plangebied op de Tertiairgeologische kaart.
Afb. 15. Locatiekaart van het plangebied op de Quartairgeologische kaart.
Afb. 16. Het plangebied op de bodemkaart.
Afb. 17. Het plangebied op het Digitaal Terreinmodel Vlaanderen (DTM), inclusief profiel hoogteverloop.
Afb. 18. Het plangebied op het Digitaal Terreinmodel Vlaanderen (DTM).
Afb. 19. Uitsnede uit de Centraal Archeologische Inventaris van het onderzoeksgebied.
Afb. 20. Uitsnede uit de Centraal Archeologische Inventaris van het onderzoeksgebied, ingezoomd op het plangebied.

Afb. 21. Het plangebied op de Ferraris kaart.
Afb. 22. Het plangebied op de Atlas der Buurtwegen.
Afb. 23. Het plangebied op de Vandermaelenkaarten.
Afb. 24. Het plangebied op de topografische kaart uit 1873.
Afb. 25. Het plangebied op de topografische kaart uit 1904.
Afb. 26. Het plangebied op de topografische kaart uit 1939.
Afb. 27. Het plangebied op de topografische kaart uit 1969.
Afb. 28. Het plangebied op de topografische kaart uit 1989.
Afb. 29. Het plangebied op de luchtfoto uit 2013-2015.
Afb. 30. Locatiekaart van het plangebied met locaties van de vermoedelijk verstoorde zones.
Afb. 31. De CAI-meldingen op het DTM.

Tabel 1. Overzicht van de verschillende (pre)historische perioden.

Bijlage 1 Plannenlijst

Projectcode	XXX
Onderwerp	Plannenlijst
Plannummer	1
Type plan	Locatiekaart
Onderwerp plan	Locatie van het plangebied
Aanmaakschaal	XXX
Aanmaakwijze	XXX
Datum	XXX
Plannummer	2
Type plan	
Onderwerp plan	
Aanmaakschaal	
Aanmaakwijze	
Datum	
Plannummer	3
Type plan	
Onderwerp plan	
Aanmaakschaal	
Aanmaakwijze	
Datum	
Plannummer	4
Type plan	
Onderwerp plan	
Aanmaakschaal	
Aanmaakwijze	
Datum	

Bijlage 2 Fotolijst

Projectcode	XXX
Onderwerp	fotolijst
ID	
Type	
onderwerp	
ID	
Type	
onderwerp	
ID	
Type	
onderwerp	

Bijlage 3 Dagrapporten

Voor voorbeeld zie voorbeeld archeologienota